

Henna Raittimo

LAPSIA KOSKEVIEN ASIOIDEN JÄRJESTELY EROKILANTEESSA

LAPSIA KOSKEVIEN ASIOIDEN JÄRJESTELY EROTILANTEESSA

Henna Raittimo
Opinnäytetyö
Kevät 2013
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

---

Tekijä: Henna Raittimo
Opinnäytetyön nimi: Lapsia koskevien asioiden järjestely erotilanteessa
Työn ohjaaja: Katja Sankala
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2013   Sivumäärä: 40 + 8

Toimeksiantajana työssä on Oulun kaupungin perheoikeudelliset palvelut. Työssä tuotetaan esite asioista, joita vanhempien tulee järjestää lapsia koskien eron sattuessa. Vanhempien tulee sopia lapsen hoidosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta sekä mahdollisesta elatusavusta. Usein vanhemmat eivät ole tietoisia kaikista edellä mainituista asioista tai he voivat sekoittaa ne keskenään. Työn tavoitteena on helpottaa Oulun kaupungin lastenvalvojen työtä ja antaa tietoa erotilanteessa oleville vanhemmille. Esite on opinnäytetyön liitteenä.

Liitteen kokoaminen on tehty yhteistyössä lastenvalvojen kanssa ja siihen on erityisesti koottu ne asiat, jotka heidän mielestään ovat olennaisimmat ja mistä tulee paljon kysymyksiä ja väärinkäsityksiä. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja tutkimusmenetelmänä on lainoppi. Opinnäytetyö on laadullinen, aineistopohjainen tutkimus. Tutkimuksen aineistona on käytetty lakeja, hallituksen esityksiä sekä aiheesta kirjoitettua oikeuskirjallisuutta.

Lapsen huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta säätelevät useat lait, mutta tärkeimmät ovat laki lapsen hoidosta ja tapaamisoikeudesta sekä laki lapsen elatuksesta. Vanhemmilla on suurelta osin sopimusvapaus järjestettäessä lapsen asioita eron jälkeen. Jos vanhemmat pääsevät keskinäiseen sopimukseen asioista, eikä sopimus ole lapsen edun vastainen, kunnan sosiaaliviranomainen voi vahvistaa sopimuksen. Vahvistuksen jälkeen sopimus on tarvittaessa pakko-täytäntöönpantavissa. Jos sopimukseen ei päästä, asia voidaan viedä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tuomioistuimissa asiaa voidaan sovittaa, jos molemmat osapuolet siihen suostuvat. Jos sovittelu ei kuitenkaan tuota tulosta, asia siirretään tuomioistuinkäsittelyyn. Huolto, tapaamisoikeus ja asumisasiat viedään tuomioistuimeen hakemusasiana avioerohakemuksen liitteenä tai erillisenä asiana. Elatusapuasia viedään tuomioistuimeen haasteasiana. Elatusapukanteessa kantajana on lapsi ja lapsen edustajana vanhempi, jonka luona hän asuu vakituisesti. Tapaamisoikeus-, asumis- ja huoltajuusasian voi viedä tuomioistuimeen lapsen vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista, huoltaja tai sosiaalilautakunta.

Jos ero on riitaisa, vanhemmat saattavat helposti unohtaa, että sopimukseen pyritään lapsen edun mukaisesti. Riitaisissa tapauksissa esimerkiksi vanhempien katkeruus toista osapuolta kohtaan voi sumentaa vanhemman arvostelukykyä käsiteltäessä lapsen asioita. Vanhempien velvollisuutena on yhdessä etsiä ennen kaikkea ratkaisua, joka on lapsen parhaaksi. Ratkaisuisissa on erityisesti kiinnitettävä huomiota myös siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus parhaiten toteutuvat vastaisuudessa. Ratkaisut tehdään siis pitkälle aikavälille. Kunnan sosiaaliviranomainen, yleensä lastenvalvoja, valvoo lapsen etua virkansa puolesta, jos sopimus vahvistetaan sosiaalitoimistossa. Tuomioistuinasiassa lapsen edun valvojana toimii tuomioistuin.

Asiasanat: *lapsen huolto, lapsen tapaamisoikeus, lapsen elatus, lapsen asuminen, elatustuki*

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
School of Business and Information Management, Option of Law and Administration

---

Author: Henna Raittimo

Title of thesis: Arrangements of children's issues in divorce situation

Supervisor: Katja Sankala

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2013   Number of pages: 40 + 8

The commissioner for this thesis was the Social Welfare, its legal assistant service unit at the family support unit. The main purpose of this thesis was to produce a guide for the divorcing parents about the legal issues concerning the child. The parents must have an agreement about the child's custody, the habitation, the visitation and about the possible child support. Most parents aren't aware about these issues, or they became confused. The aim of this thesis was to make the work of the child-supervisors in Oulu easier and to provide information for the parents in their divorce situation. The guide is the annex of this thesis and was prepared in co-operation with the child supervisors and it gathered all the main issues and issues that are the most frequently asked and most misunderstood. The thesis was project-based and the research method was juridical. The thesis was qualitative, material-based research. The material of the research was consolidated legislation, the government bills and the juridical literature of the topic.

The child's custody, habitation, visiting rights and the child support are regulated by different laws, but the most important laws are the Act of The Child Custody and Visitation Rights and the Child Support Act. The parents have the right to make an agreement on the issues concerning the child. If the parents have an agreement on the issues, and the agreement does not confront the child's rights, the social authority may confirm the agreement. After the confirmation of the agreement the execution proceedings can be used to it. If the parents cannot make an agreement, the matter can be sent to the court. The court can settle the matter if both of the parents are willing to do so. If the conciliation is not productive, the court can decide the matter on their behalf. Custody, visiting rights and habitation are brought to the court as an accessory of the divorce application or as an independent application. The child support is brought to the court as a summons. In the child support claim the plaintiff is the child and the child's representative is the parent with whom the child lives permanently. Visiting rights, habitation and custody issues can be brought to the court either by both of the parents together, one of the parents, the guardian or by the social authority.

If the divorce is quarrelsome, the parents can easily forget that the agreement is for the child's benefit. In conflict situations the bitterness for the other parent, can blur the other parents' judgment when they deal with the child's issues. The parents are obligated to find a solution in the matters together for the child's benefit. In the agreement they have to carefully take notice of the fact how the child's welfare and the visiting rights are actualised in the future. The agreements are made for a long period of time. The local authority, usually the child-supervisor supervises the benefit of the child ex officio, if the agreement has been confirmed at the social welfare office. In the court matter the child's ex officio is the court.

Keywords: *custody of the child, child's visiting rights, child's habitation, child's support*

LYHENTEET

ElatusL	Laki lapsen elatuksesta (5.9.1975/704)
HE	Hallituksen esitys
HTA	Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (28.6.1994/556)
KKO	Korkein oikeus
Lapsilisäl	Lapsilisälaki (21.8.1992/796)
LHT	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361)
TuomSovL	Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (29.4.2011/394)

SISÄLLYS

LYHENTEET	5
1 JOHDANTO	7
2 LAPSEN HUOLTO	10
2.1 Huollon määräytyminen	10
2.2 Huollon eri muodot	11
2.3 Huollon vaikutukset ja muutokset huollossa	13
3 LAPSEN ASUMINEN	14
3.1 Asumisen määräytyminen	14
3.2 Vuoroasuminen	15
3.3 Asumisen vaikutukset ja sen muuttaminen	15
4 TAPAAMIOIKEUS	17
4.1 Tapaamisoikeuden määräytyminen	17
4.2 Täytäntöönpano ja muutokset	18
5 LAPSEN ELATUS	20
5.1 Elatusavun määräytyminen	20
5.2 Elatusavun suuruus	21
5.3 Tapaamisoikeus ja elatusapu	24
5.4 Elatusavun suorittaminen	25
5.5 Elatusavun muuttaminen	25
5.6 Elatustuki	26
6 TUOMIOISTUINSOVITTELU LASTEN ASIOISSA	28
7 ESITTEEN LAATIMINEN	31
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	33
9 POHDINTA	36
LÄHTEET	38
LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Suomessa oli vuonna 2011 perheitä, joissa oli äiti ja lapsia melkein 150 000, ja isä ja lapsia vähän yli 30 000 (Tilastokeskus 2012, 4). Elatussopimuksia vahvistettiin samana vuonna 44 400 kappaletta, mikä on 4 % enemmän kuin edellisellä vuonna. Lapsen huollosta vahvistettiin vuonna 2011 34 200 sopimusta, tapaamisesta 20 100 ja asumisesta 18 000 sopimusta. Huoltosopimuksissa on sovittu yhteishuollosta 93 prosentissa tapauksista, 6 prosentissa yksinhuolto on uskottu äidille ja vajaassa yhdessä prosentissa isälle. Isyyksiä vahvistettiin samana vuonna 23 700. (Sosiaaliturva 2012, 1 - 2.) Käytännössä valtaosa, noin 90 % lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevista oikeudellisista järjestelyistä hoidetaan sosiaalilautakunnan vahvistamilla sopimuksilla. Tuomioistuimeen turvaututaan harvoin, lähinnä silloin kun vanhempien välit ovat erityisen tulehtuneet. Tuomioistuimen tehtävänä on myös näissä asioissa pyrkiä sovinnolliseen ratkaisuun. (HE 284/2010 2.1 vp.)

Vanhempien, joilla on yhteisiä lapsia, on erotilanteessa sovittava neljästä tärkeästä asiasta: lapsen huoltajuudesta, asumisesta ja tapaamisoikeuksista sekä mahdollisista elatusmaksuista. Näitä säätelevät pääasiassa laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), laki lapsen elatuksesta (704/1975) ja elatustukilaki (580/2008). Laki lapsen elatuksesta ei anna tarkkoja ohjeita lapsen elatuksen suuruuden määrittämiselle ja tärkeänä ohjeena käytetäänkin oikeusministeriön ohjetta lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi (2007:2). Julkaisussa on määritelty tarkemmin, miten lapsen elatuksen tarve ja vanhempien maksukyky saadaan määriteltyä.

Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen tilastojen valossa. Ajatus aiheesta syntyi kiinnostuksesta aiheeseen ja omista kokemuksista sekä aiheeseen liittyvistä väärinkäsityksistä. Eroavat vanhemmat eivät usein tiedä, mistä löytää tietoa lapsia koskevista asioista tai mistä hakea apua niiden sopimiseen. Usein sekoitetaan esimerkiksi vanhemmuus ja huoltajuus.

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Oulun kaupungin perheiden tukipalvelut/perheoikeudelliset palvelut. Yksikössä toimii 13 työntekijää. Lastenvalvoja heistä on seitsemän, sosiaalityöntekijöitä neljä sekä palvelupäällikkö ja palveluesimies. Lastenvalvojen toimipiste sijaitsee teknologiakylässä Elektroniikkatiellä ja sosiaalityöntekijöiden Tuirassa Kangastiellä. Lastenvalvojen tehtäviin kuuluvat isyyden selvittäminen sekä vanhempien asuessa erillään lapsen huoltajuuteen, asumiseen, tapaamisoikeuteen ja elatukseen liittyvät sopimusasiat. Jos vanhemmat eivät ole avioliitos-

sa keskenään lapsen syntyessä, vahvistetaan lapsen isyys tunnustamalla. Tunnustamista edeltää isyyden selvittäminen henkilökohtaisesti lastenvalvojan luona. Isyyden tunnustaminen hyväksytään maistraatissa. Avio- tai avoeron yhteydessä vanhemmat voivat tehdä kirjalliset sopimukset lapsen huoltajuudesta, asumisesta, tapaamisoikeudesta sekä lapsen elatuksesta. Elleivät vanhemmat pääse sopimukseen lastenvalvojan luona, he voivat hakea ratkaisua tuomioistuimelta. Sosiaalityöntekijät tekevät myös tuomioistuimen pyynnöstä selvityksiä vanhempien ja lasten tilanteesta silloin, kun vanhemmat eivät ole päässeet sopimukseen lapsen huollosta, asumisesta tai tapaamisista, ja päätöstä haetaan tuomioistuimelta. Selvitystyö sisältää neuvottelut, kotikäynnit, lapsen kuulemisen, yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa sekä kirjallisen selvityksen laatimisen tuomioistuimelle tai mahdollisen sopimuksen valmistelun selvitystyön aikana. (Perheiden tukipalvelut/perheoikeudelliset palvelut –esite, 2012.)

Opinnäytetyön on toiminnallinen ja sen liitteenä tuotetaan Oulun kaupungin perheoikeudellisille palveluille esite, johon on tiiviiksi kokonaisuudeksi koottu tärkeimmät lasta koskevat asiat vanhempien erotilanteessa. Esitteen on tarkoitus helpottaa eroavia vanhempia tiedon saamisessa. Asioista sopimista pyritään prosessina nopeuttamaan, tiedottamalla esimerkiksi sopimusvapauksista ja erittelemällä lapsia koskevat asiat. Liitteeseen haluttiin myös tietoa tukipalveluista, mistä eroavat vanhemmat saavat tietoa ja tukea ennen eroa, sen aikana ja jälkeen. Tarkoitus on myös vanhempien tietoisuuden kautta helpottaa lastenvalvojen työtä. Opinnäytetyössä tutkimusmenetelmänä on lainoppi. Tutkimuksen aineistona on käytetty lakeja, hallituksen esityksiä sekä aihetta koskevaa oikeuskirjallisuutta. Työ on laadullinen, aineistopohjainen tutkimus. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä lapsia koskevia asioita vanhempien tulee järjestää erotilanteessa ja mitä ne tarkoittavat?
2. Missä järjestelyt voidaan vahvistaa?
3. Mikä merkitys eri tavoilla järjestää lapsen asia on?
4. Miten vahvistettuja järjestelyjä voidaan muuttaa?

Työssä on käsitelty ainoastaan asioiden järjestelyä avio- ja avoerotilanteessa ja työn ulkopuolella on jätetty esimerkiksi tilanteet ottolasten kohdalla ja huostaanoton yhteydessä sekä tilanteet, joissa toinen vanhemmista asuu ulkomailla.

Aluksi työssä käsitellään lapsen huoltoa ja miten se määräytyy. Huollon eri muodot tuodaan myös esille sekä niiden vaikutukset esimerkiksi huoltajan verotukseen ja sosiaalietuihin. Luvun lopussa

kerrotaan, miten huoltosopimuksia voidaan muuttaa. Kolmas luku käsittelee lapsen asumista. Laki määrää, että lapsella on oltava yksi vakituinen asuinpaikka, jossa hänen on oltava kirjoilla. Vuoroasumisesta on tutkittua tietoa puolesta ja vastaan, siksi se on käsitelty omana asianaan. Viimeisenä asiana luvussa on asumisen vaikutukset lähivanhemman sosiaalisiin etuuksiin ja tukiin. Neljäs luku on lapsen ja vanhemman tapaamisoikeudesta ja sen määräytymisestä. Tapaamisoikeus on nimenomaan lapsen oikeus, vaikka se usein käsitetään vanhemman oikeudeksi. Tapaamisoikeuden yhteydessä on käsitelty myös täytäntöönpanoa ja yli 12- vuotiaan oman tahdon merkitystä sekä sopimuksen muuttamista. Luvussa viisi käsitellään vanhemman elatusvastuuta lapsesta, elatusapua ja elatustukea. Työssä käsitellään elatusavun määräytymistä sekä mahdollisen elatustuen saamisen kriteerejä ja sopimuksen muuttamista. Kuudennessa käsitellään tuomioistuinsovittelua lasten asioissa, sovittelun vaiheita sekä sitä, kuka sovittelua voi pyytää. Esitteen laatimisesta on oma lukunsa, joka sisältää esitteen laatimisen vaiheet. Lopuksi esitetään johtopäätökset työstä sekä tekijän pohdinta aiheesta, työn onnistumisesta ja mahdollisista jatkotutkimuskysymyksistä.

2 LAPSEN HUOLTO

Lapsen huolto ja huoltaja on määritelty laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lapsen huoltajina toimivat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille huolto on uskottu. Huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät lasta koskevat päätökset ellei toisin ole säädetty tai määrätty. Huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet sekä toivomukset. Myös läheiset ihmissuhteet, erityisesti lapsen ja vanhempien välillä tulee turvata, kuten myös hyvä hoito, kasvatusta sekä tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Kasvuympäristöstä on pyrittävä tekemään lapselle turvallinen ja virikkeitä antava. Myös lapsen taipumukset ja toivomukset tulisi ottaa huomioon koulutusta järjestettäessä. Lapsen kurittaminen ruumiillisesti tai muulla tavoin loukkaavasti kohtelemineen on kiellettyä. Lapsen tulee saada osakseen hellyyttä, turvaa ja ymmärrystä. Itsenäistymistä sekä vastuullisuuteen ja aikuisuuteen kasvamista tulee edistää ja tukea. (LHT 1:1 §, 1:3.1 § ja 1:5.1 §.)

Lapsen huoltaja päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Jos lapsen ikä ja kehitystaso sekä asian laatu mahdollistaa, tulee huoltajan keskustella asiasta lapsen kanssa lapsen henkilökohtaisia päätöksiä tehdessään. Huoltaja toimii lapsen edustajana tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei toisin ole laissa säädetty. (LHT 1:4 §.) Pelkistetysti voidaan sanoa, että lapsen huollolla tarkoitetaan lapsen henkilökohtaisten asioiden hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa. Siihen sisältyy päätöksentekoa esimerkiksi nimestä, päivähoitosta, uskontokunnasta, asuinpaikasta ja koulutuksesta. Huoltaja päättää myös edunvalvojana lapsen varojen käytöstä, ellei muuta ole määrätty. Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai menee sitä ennen naimisiin. (Kangas 2012 100 - 109.)

2.1 Huollon määräytyminen

Vanhemmat, jotka ovat avioliitossa keskenään lapsen syntyessä, ovat molemmat lapsen huoltajia. Jos vanhemmat eivät ole avioliitossa, kun lapsi syntyy, vain äiti on lapsen huoltaja. Jos vain toinen vanhemmista on lapsen huoltaja lapsen synnyttyä, ja vanhemmat menevät keskenään naimisiin, tulee myös toisesta vanhemmasta lapsen huoltaja. (LHT 2:6 §.) Myös avoliitossa syntyvällä lapsella on vain yksi huoltaja, äiti. Lapsen isälle voidaan vahvistaa juridinen isyys menettelyssä, jossa mies tunnustaa lapsen omakseen. Tunnustamisen vahvistaminen ei tee miehestä suoraan lain nojalla kuitenkaan lapsen huoltajaa. Äidin ja isän on erikseen sovittava siitä, että

myös isästä tulee lapsen huoltaja. Avioero ei myöskään lakkautaa automaattisesti vanhempien oikeutta ja velvollisuutta toimia lastensa huoltajina. Huolto jatkuu yhteisenä siinäkin tapauksessa, että puoliset eroavat, jos avioeron yhteydessä, tai sen jälkeen, ei huoltoa uskota yksin toiselle vanhemmalle. (Kangas 2012, 102.)

Lain mukaan alaikäisellä lapsella on oltava ainakin yksi huoltaja. Erotilanteessa huollosta on tehtävä kirjallinen sopimus, jos huolto ei jatku samalla tavalla. Sopimus on vahvistettava sen kunnan sosiaaliviranomaisella, jossa lapsella on viimeksi ollut asuinpaikka. (LHT 2:8.1 §.) Sosiaaliviranomainen harkitsee, voiko sopimuksen vahvistaa ja ottaa huomioon lapsen edun sekä tarvittaessa lapsen mielipiteen. Huomattavaa kuitenkin on, että sosiaaliviranomainen voi ainoastaan vahvistaa sopimuksen tai jättää vahvistamatta, muuttamiseen sillä ei ole oikeutta. Vanhempia voidaan kuitenkin pyrkiä ohjaamaan sellaiseen sopimukseen, joka on vahvistettavissa. (Gottberg 1997, 17.) Sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen lainvoimainen päätös. Jos sopimusta ei synny, asia voidaan viedä tuomioistuimen ratkaistavaksi. (LHT 2:8.3-4 § ja 2:9 §.) Huoltajuusasian voi viedä tuomioistuimeen lapsen vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista, huoltaja tai sosiaalilautakunta (LHT 3:14.1 §). Hakemuksen huollosta tai sen muuttamisesta voi viedä tuomioistuimeen omana yksittäisenä asiana tai avioeroa koskevan asian yhteydessä (Avioliittolaki 234/1929 6:31.1 §). Jos tuomioistuinkäsittelyyn päädytään, on tärkeää huomioida, että tuomioistuin ei ole riittävässä asiassa sidottu vanhempien tai muiden huoltajien esittämiin vaatimuksiin tai ratkaisuvaihtoehtoihin, vaan sen on tehtävä ratkaisunsa yksinomaan lapsen edun näkökulmasta (Gottberg 1997, 19). Tuomioistuin voi katsoa tarpeelliseksi pyytää selvitystä huoltoasiasta. Selvitys pyydetään virkateitse lapsen asuinkunnan sosiaalilautakunnalta. Jos selvitystä pyydetään, tuomioistuimen on lykättävä asian käsittely. Sosiaalilautakunta saa toisaalta ryhtyä selvitykseen vain tuomioistuimen pyynnöstä ja sen on toimitettava selvitys suoraan sitä pyytäneelle tuomioistuimelle. (Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 556/1994 1:1.1 § ja 1:2 §.) Tuomioistuin voi selvitystä pyytäessä nimenomaisesti mainita seikat, jotka selvitystä tehtäessä on otettava huomioon (Gottberg 1997, 96).

2.2 Huollon eri muodot

Käytännössä puhutaan **yhteishuollosta**, kun lapsen huoltajuus on uskottu molemmille vanhemmille. Yhteishuollossa huoltajilla on yhteistoimintavelvollisuus, jonka mukaan he vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, ellei toisin ole laissa määrätty. Jos toinen huoltaja ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua

lasta koskevan päätöksen tekemiseen ja ratkaisun viivästymisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa ole tarpeen asiassa. Kuitenkin asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat päättää vain yhdessä, jollei lapsen etu ilmeisesti muuta vaadi. (LHT 1:5 § ja 2:7.1 §.) Huoltajien tulisi muistaa, että heillä on yhteistoimintavelvollisuus riippumatta siitä, mikä huoltajien parisuhteen tyyppi on, tai asuvatko he yhdessä vai erikseen (Auvinen, Litmala, Salminen & Valjakka 2002, 74). Yhteishuolto on siis yksinkertaisuudessaan huoltajien yhteistä päätöksentekoa ja vastuun kantamista lapsesta. Se on paras vaihtoehto, kun huoltajien välit ovat sellaiset, että he kykenevät sopimaan lasta koskevista asioista. (Gottberg 2011, 181.)

Jos huoltajat eivät asu yhdessä, on se, jonka luona lapsi asuu, vastuussa pääasiallisesti päivittäisestä huollosta. Tapaamisten yhteydessä päävastuu lapsesta on sillä huoltajalla, kenen luona lapsi on. Tärkeiksi katsotuissa asioissa, kuten uskontokunnan vaihtaminen, koulutus, terveyden- ja sairaanhoito, tarvitaan molempien huoltajien suostumus. Passin hankkiminen lapselle ja pankkitilin avaaminen ovat myös asioita, joihin tarvitaan molempien huoltajien suostumus. (Auvinen ym. 2002, 74.) Yhteishuollossa päätäntävällän lisäksi molemmilla huoltajilla on oikeus saada lasta koskevia tietoja viranomaisilta. Näitä tietoja voivat olla lapsen koulua, päivähoitoa ja terveydenhoitoa koskevat tiedot. (Aaltonen, Haapasalo, Hukkanen, Karlsson, Kyllönen, Miettinen, Myllykangas, Naapi, Nousiainen, Pankakoski, Rintala-Jaalivaara, Salo-Pankakoski & Spring-Reiman 2007, 15.)

Yksinhuollossa lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle. (LHT 2:7.3 §.) Tällöin huoltaja voi tehdä yksin kaikki lasta koskevat päätökset. On kuitenkin tärkeää muistaa, että pelkkä huollon uskominen vain toiselle vanhemmalle ei rajoita lapsen oikeutta pitää yhteyttä tai tavata toista vanhempaansa. (Auvinen ym. 2002, 72.)

Rajoitetulla yhteishuollolla tarkoitetaan eräänlaista työnjakoa huoltajien kesken. Tuomioistuim voi päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken sekä antaa määräyksiä huoltajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Päätöksen rajoitetusta yhteishuoltajuudesta tekee siis aina tuomioistuin. (LHT 2:9.7 §.) Rajoitettu yhteishuolto tarjoaa mahdollisuuden ottaa huomioon kunkin perheen olosuhteet ja tilanteet joustavammin kuin perinteinen yhteis- tai yksinhuolto. Toisella huoltajista voi esimerkiksi olla oikeus olla päättämässä lapsen nimeä sekä saada lasta koskevia tietoja viranomaisilta. (Kangas 2012, 111.) On huomattava, että pelkkä tiedonsaantioikeus ei kuitenkaan anna vanhemmalle minkäänlaista päätäntävaltaa lapseen liittyvissä asioissa. Vanhempien sopimukset-

la sosiaaliviranomainen voi vahvistaa yksinhuoltosopimuksen, johon on liitetty lauseke tiedonsaantioikeudesta. Tiedonsaantioikeus voidaan vahvistaa työnjakomääräyksenä rajoitetussa yhteishuollossa sekä yksinhuoltotapauksessa. (Gottberg 2011, 182.)

Oheishuollossa tuomioistuin voi uskoa lapsen huollon vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle. Oheishuoltaja toimii siis muiden huoltajien rinnalla. Päätöksen oheishuoltajasta tekee aina tuomioistuin oheishuoltajuutta hakevan henkilön sekä jo olemassa olevien huoltajien suostumuksella. (LHT 2:9.4 §.) Uusperheissä oheishuoltoa haetaan yleensä uudelle kumppanille. Oheishuolto tulee kysymykseen, jos lapsi on kokonaan vieraalla vanhempaan tai hänen suhteensa muualla asuvaan vanhempaan on katkenut. Myös tilanteessa, jossa uusi kumppani joutuu vastaamaan lapsesta yksin esimerkiksi vanhemman matkustelua vaativan työn tai sairauden vuoksi, voitaneen harkita huoltajamääräyksen tarpeellisuutta. (Gottberg 2011, 187.) Ulkopuolisen huoltajan määräämistä ei kuitenkaan ole tarkoitettu keinoksi perustaa perheitä, vaan lain säännösten ensisijaisena käyttöalana on lapsen jo syntyneiden, kiinteiden ihmissuhteiden suojaaminen (Gottberg 1997, 47). Huomioitavaa on myös, että jos huolto on uskottu muulle henkilölle kuin vanhemmille, ei näin määrätylle henkilölle synny lapsen elatuksesta annetun lain tarkoittamaa elatusvelvollisuutta suhteessa lapseen (ElatusL 1:2.1 §).

2.3 Huollon vaikutukset ja muutokset huollossa

Huoltomuodolla ei ole vaikutusta kummankaan vanhemman verotukseen eikä sosiaaliturvaan. Huoltomuoto ei myöskään vaikuta lapsen oikeuteen tavata muualla asuvaa vanhempansa eikä vanhemman velvollisuuteen huolehtia lapsen elatuksesta. (Sosiaaliportti, hakupäivä 24.3.2013.) Huoltoratkaisut eivät ole lopullisia. Päätöstä tai sopimusta voidaan myöhemmin muuttaa, jos olosuhteet muuttuvat tai muutokseen on muuten aihetta. Muutostapa ei ole sidoksissa siihen, miten edellinen sopimus on vahvistettu. Tuomioistuimen päätöstä voidaan muuttaa sosiaaliviranomaisen vahvistamalla sopimuksella tai riitatapauksissa päätöstä voidaan hakea tuomioistuimelta. Hakemuksen tuomioistuimelle voi tehdä toinen vanhempi tai vanhemmat yhdessä, minkä lisäksi hakemuksen tekoon ovat oikeutettuja lapsen huoltaja ja sosiaalilautakunta. Hakemus on osoitettava lapsen kotipaikan tai vakituisen asuinpaikan käräjäoikeudelle. (LHT 2:12 § ja 3:14.1 §.)

3 LAPSEN ASUMINEN

Lainsäädäntö ei tunne käsitteitä lähi- ja etävanhempi tai lähihuoltaja. Juridisesti molemmat vanhemmat ovat yhtä läheisiä ja yhtä etäisiä lapselleen. Lähi- ja etävanhempi nimitykset ovat kuitenkin vakiintuneet puhuttaessa lapsen huollosta ja asumisesta. Lähivanhemmaksi tai lähihuoltajaksi kutsutaan sitä vanhempaa, jonka luona lapsi vakituisesti asuu, jos vanhemmat eivät asu yhdessä. (Kangas 2012, 104.) Etävanhempi on se, jonka luona lapsi ei virallisesti asu. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että hän olisi lapsen elämässä jotenkin vähämerkityksellisempi, sillä lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. (LHT 2:7.4 §.)

Vanhemmat voivat keskenään sopia, kumman luona lapsi asuu vai asuuko hän vuorotellen kummankin luona (LHT 2:7.2 §). Tavatonta ei ole sekään, että lapsi asuu pysyvästi jossakin ja vanhemmat asuvat lapsen kanssa vuorotellen. (Auvinen ym. 2002, 82.) Kotikuntalain mukaan myös alaikäisten kotikunta ratkeaa itsenäisesti huolimatta huoltajuuden muodosta. Lapsella on oltava yksi vakituinen koti, jossa hän virallisesti asuu ja on kirjoilla. (Kotikuntalaki 201/1994 2:2.1-2 §.) Valtioneuvoston asetuksen nojalla lapsen kotipaikka määräytyy sen mukaan, kumman vanhemman luokse hänet on määrätty asumaan (Valtioneuvoston asetus väestötietojärjestelmästä 128/2010 1:8.4 §).

3.1 Asumisen määräytyminen

Vanhemmat voivat keskenään sopia, että lapsi asuu toisen vanhempansa luona, jos nämä eivät asu yhdessä. Sopimus voidaan vahvistaa kunnan sosiaalilautakunnassa tilanteessa, jossa vanhemmat ovat päässeet asiasta sopimukseen. Jos sopimukseen ei päästä, voidaan asia viedä tuomioistuimen päätettäväksi. (LHT 2:7.1 § ja 2:9.2 §.) Asia voidaan viedä tuomioistuimeen yksittäisenä hakemusasiانا tai avioeron liitännäisenä asiana. Kuten huoltoasiassa, myös päätettäessä lapsen asumisesta, voi tuomioistuin pyytää sosiaalilautakunnalta selvitystä asiasta (HTA 1.1.1 §). Jos asia viedään tuomioistuimeen, yleensä samalla käsitellään lapsen tapaamisoikeus, koska nämä ovat sidoksissa toisiinsa (Aaltonen ym. 2007, 25). Tapaamisoikeutta käsitellään luvussa 4.

3.2 Vuoroasuminen

Vuoroasumisessa lapset viettävät yhtä paljon tai melkein yhtä paljon aikaa molempien vanhempien luona. Vuorotteleva asuminen voidaan toteuttaa vahvistamalla etävanhemmalle niin laaja tapaamisoikeus, että lapsi tosiasiallisesti asuu vuorotellen vanhempiensa luona. Tällainen ratkaisu vaatii kuitenkin vanhemmilta paljon. Heidän välinsä on oltava hyvät ja yhteistyön tulee toimia. Heidän tulee asua niin lähekkäin, että lapsen elinpiiri pysyy samana. Molemmat jakavat vanhemmuuden ja ottavat vastuun lapsen käytännön elämän toteutumisesta. (Aaltonen ym. 2007, 23.) Vuoroasuminen jakaa mielipiteitä ja tutkimuksia asiasta on tehty paljon. Hallitus on ottanut kantaa asiaan lakimuutosesityksessään laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Esityksessä todetaan, että varsinkin nuorten lasten kohdalla olisi lapsen edun mukaista, että hän asuisi pääsääntöisesti vain toisen vanhemmansa luona. Tällä pyritään turvaamaan lapsen kasvuympäristö. (HE 224/1982 vp, 16.) Vuoroasuminen ei yleensä ole lapsen edun mukaista, jos lapsi on pieni, alle 3-vuotias. Pienen lapsen perusturvallisuuden ja kiintymyssuhteiden kehittyminen edellyttää, ettei hänen lähihoitajansa jatkuvasti vaihdu. (Aaltonen ym. 2007, 23.) Mikäli asia on tuomioistuimen ratkaistavana, ei tuomioistuin ole sidottu vanhempien ehdotukseen lapsen vuoroasumisesta. Se voi poiketa siitä, jos on aihetta olettaa, että sopimus olisi ristiriidassa lapsen edun kanssa. (Aaltonen ym. 2007, 24.)

3.3 Asumisen vaikutukset ja sen muuttaminen

Asuinpaikka määrää muun muassa lapsen päivähoitopaikan ja koulupiirin. Sosiaalisia etuuksia haettaessa lapsi voidaan ottaa lukuun vain yhden ruokakunnan jäsenenä eli siellä missä hänen vakituinen kotinsa on. (Auvinen ym. 2002, 82.) Näin ollen esimerkiksi yleistä asumistukea haettaessa lapset otetaan huomioon sen vanhemman hakemuksessa, kenen luona he vakituisesti asuvat ja ovat kirjoilla (Asumistukilaki 408/1975 1:1.2 §). Lapsilisää maksetaan yleisesti lapsen huoltajalle. Jos lapsi on yhteishuollossa ja vanhemmat asuvat erillään, he voivat päättää, kummalle lapsilisä maksetaan. Kela saa tiedot maistraatilta ja yleinen käytäntö on, että lapsilisä maksetaan sille, jonka luona lapsi vakituisesti asuu. Jos lapsilisä halutaan ohjata toiselle huoltajalle, tulee siitä ilmoittaa Kelalle. Huoltaja, joka asuu yksin lapsen kanssa, on myös oikeutettu saamaan valtion maksamaa yksinhuoltajakorotusta lapsilisään. Huollon muodolla, eli sillä onko lapsen vanhemmilla yhteishuoltajuus vai yksinhuoltajuus tai toteutuuko tapaamisoikeus niin laajana, että lapsi periaatteessa asuu molempien vanhempien luona yhtä paljon, ei ole vaikutusta asiaan. (LapsilisäL 796/1992 6:1 § ja 7:3 §.)

Lapsen vakituisen asuinpaikan vaihtaminen vanhempien välillä voidaan tehdä vanhempien sopimuksella, jonka sosiaalilautakunta vahvistaa, tai tuomioistuimen päätöksellä. Asumisesta on kuitenkin tehtävä kirjallinen sopimus, koska lapsella tulee olla vain yksi vakituinen asuinpaikka ja siitä tulee merkintä väestörekisteriin. Hakemuksen tuomioistuimelle voi tehdä toinen vanhempi tai vanhemmat yhdessä, minkä lisäksi hakemuksen tekoon ovat oikeutettuja lapsen huoltaja ja sosiaalilautakunta. Hakemus on osoitettava lapsen kotipaikan tai vakituisen asuinpaikan käräjäoikeudelle. (LHT 2:12 § ja 3:14.1 §.)

4 TAPAAMIOIKEUS

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapsen oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Tapaamisoikeus on lapsen ja vanhemman välinen oikeus, sillä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mahdollistaa tapaamisoikeuden vahvistamisen vain lapsen ja vanhemman välille (LHT 2:7.4 § ja 2:9.5 §). Tätä voidaan joissakin tapauksissa pitää myös epäkohtana. Jos lapselle on syntynyt hyvä ja kiinteä ihmissuhde esimerkiksi vanhempansa pitkäaikaiseen avio- tai avopuolisoon tai samassa taloudessa asuneisiin muihin lapsiin, näitä ihmissuhteita ei ole mahdollista turvata vahvistetuin tapaamisin. Sama koskee isovanhempia. Etävänhempi saattaa joutua oman tapaamisajan puitteissa hoitamaan myös lapsen tapaamiset omiin vanhempiinsa, eli lasten isovanhempiin, jollei lähihuoltaja salli lasten tavata näitä erikseen. (Gottberg 1997, 62.)

4.1 Tapaamisoikeuden määräytyminen

Vanhemmilla on asiassa sopimusvapaus, mutta sopimus tulisi tehdä kirjallisesti, ja se tulisi vahvistaa kunnan sosiaalilautakunnalla tai tuomioistuimessa, jotta se olisi pakkotäytäntöönpantavissa (LHT 2:8.1 § ja 2:9.5 §). Lainsäädäntö ei määrittele perusmallia tapaamisoikeudelle, vaan se on ratkaistava jokaisessa tapauksessa erikseen. Päätöksessä tulisi ottaa huomioon muun muassa lapsen ikä, kehitysvaihe, lapsen aiempi yhteydenpito ja suhde tapaavaan vanhempaan. Tapaamisoikeuden tulee taata lapselle oikeus elää rauhallista ja mahdollisimman säännömukaista elämää. Erityisesti pienelle lapselle ennustettavuus on tärkeää, eivätkä tapaamiset saa muodostaa alati vaihtuvaa elämää, joka rikkoo lapsen normaalin viikkorytmin. (Aaltonen ym. 2007, 21.) Käytännössä tapaamissopimukset ovat melko vakiintuneita. Sopimus sisältää määräykset viikonlopputapaamisista, luonapito-oikeudesta loma-aikoina ja niitä täydentäviä määräyksiä. (Kangas 2012, 113.) Yleisintä on, että lapsi tapaa muualla asuvaa vanhempaansa joka toinen viikonloppu ja tietyn ajan pidemmistä lomista sekä vuorovuosin juhlapyhät. Sovussa toimivat vanhemmat voivat toteuttaa lapsen tapaamisoikeutta haluamallaan tavalla ja tarvittaessa vahvistetusta sopimuksesta poiketen. (Auvinen ym. 2002, 87.)

Sosiaalitoimella ei ole sopimuksen täydentämiseen mahdollisuutta, vaan se voi ainoastaan vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen. Huomattavaa toki on, että sopimuksen tulee olla sosiaalitoimen näkökulmasta vahvistamiskelpoinen eli lapsen edun mukainen. Jos sosiaalitoimi ei neu-

vottelemalla vanhempien kanssa saa sopimuksen sisältöä muutettua, on asia saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi. (Auvinen ym. 2002, 86.)

Jos asia päädytään viemään tuomioistuimeen, se voi täydentää vanhempien välistä sopimusta omasta aloitteestaan, jos lapsen edun katsotaan sitä edellyttävän. Tuomioistuin ei siis ole ehdottomasti sidottu vanhempien sopimukseen (indispositiivinen asia), mutta lähtökohtaisajatuksena kuitenkin on, että sopimusta kunnioitetaan ja se vahvistetaan, tai asiasta annetaan sopimuksen suuntainen päätös. Lapsen edun toteutumista ei myöskään tarvitse erikseen selvittää ja asiallisesti tutkia, jollei mikään viranomaisen tietoon tullut seikka anna tähän aihetta. (Gottberg 1997, 63.) Tapaamisoikeutta koskeva asia voidaan viedä tuomioistuimeen käsiteltäväksi avioeron yhteydessä tai erillisenä asiana. Vanhemmat voivat avioerohakemuksen yhteydessä jättää yhdessä laatimansa tapaamisoikeussopimuksen tuomioistuimelle tai esittää tapaamisoikeuskysymys avioeron liitännäisvaatimuksena. (Avioliittolaki 6:31.1 §). Hakemuksen tuomioistuimelle voi tehdä toinen vanhempi tai vanhemmat yhdessä, minkä lisäksi hakemuksen tekoon ovat oikeutettuja lapsen huoltaja ja sosiaalilautakunta. Hakemus on osoitettava lapsen kotipaikan tai vakituisen asuinpaikan käräjäoikeudelle. (LHT 3:14.1 §.) Tuomioistuin voi tässäkin asiassa harkinnan mukaan pyytää selvitystä sosiaalitoimesta (HTA 1:1.1 §). Jos vanhemmat ovat yhtä mieltä lapsen oikeudesta tavata toista vanhempaansa, mutta heille jää riitaa tapaamisoikeuden laajuudesta ja yksittäisistä kysymyksistä, selvitys ei yleensä ole tarpeen. (Aaltonen ym. 2007, 27.)

Tapaamisjärjestelyjen onnistuminen riitaisissa olosuhteissa edellyttää vahvistetun sopimuksen tai tuomioistuimen antaman päätöksen, joka on selkeä ja yksiselitteinen. Sopimuksessa on oltava selvästi luettavissa kellon aikoja myöten, milloin esimerkiksi viikonloputapaamisoikeus alkaa ja milloin se päättyy. Tulkinnanvaraiset sopimukset saattavat pikemminkin lisätä käytännön riitaisuuksia kuin edistää lapsen yhteydenpitomahdollisuuksia muualla asuvaan vanhempaansa. Täytäntöönpanon kannalta on myös tärkeää, että sopimus on tehty yksityiskohtaisesti. (Gottberg 2005, 158.) Tapaamisoikeuden laajuus vaikuttaa maksettavan elatusavun määrään (Oikeusministeriön julkaisu 2007:2, 46).

4.2 Täytäntöönpano ja muutokset

Laki säätelee myös tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa. Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa. Jos lapsi on alle 12 vuotta, mutta niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota, täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä.

(Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 619/1996 1:2 §.) Tulee siis huomata, että lapselle on annettu täytäntöönpanoasioissa suurempi itsemääräämisoikeus kuin varsinaisissa aineellisissa tapaamis- ja huoltopäätösratkaisuissa (Koskinen, Litala, Lohiniva-Kerkelä, Marttunen, Mononen, Nieminen, Ullakonoja & Viitanen 2005, 249). Lain valmisteluissa on painotettu, että vastuu tapaamisoikeuden toteutumisesta on ensisijaisesti molemmilla lapsen vanhemmilla (HE 224/1982 vp, 5). Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säättää että vanhemmat ovat velvollisia myötävaikuttamaan tapaamisoikeuden toteutumiseen. Tämä tarkoittaa tapaamisten sallimisten lisäksi emotionaalisen tuen antamista lapsen yhteydenpidolle toiseen vanhempansa. (Aaltonen 2009, 53.) Lapsen edun mukaista on myös turvata hänen suhteensa muihin läheisiin henkilöihin. Läheisillä henkilöillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi sisarusia. Oikeuskäytännössä lapsen edun mukaiseksi on katsottu määrätä sisarukset asumaan saman vanhemman luokse. Jos kuitenkin lapsen etu vaatii sitä, että sisarukset asuvat erillään, pyritään tapaamisoikeudella turvaamaan sisarusten suhde niin, että he ovat tapaamisissa yhtä aikaa saman vanhemman luona. (Aaltonen 2009, 56.)

Tapaamisoikeutta voidaan muuttaa sosiaalilautakunnan vahvistamalla, vanhempien yhteisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä (LHT 2:8.1 § ja 2:12 §). Muutos voi tulla ajankohtaiseksi esimerkiksi lapsen kasvaessa. Sopuisassa tilanteessa vanhemmat voivat sopia keskenään uudet tapaamisoikeudet ja jättää sopimuksen vahvistamatta. Tällöin tulee kuitenkin muistaa, että sopimus ei ole täytäntöön pantavissa, vaan voimassa on vahvistettu sopimus. Jos tapaajavanhempi laiminlyö sovittuja tapaamisia toistuvasti, tilanne on ongelmallinen sekä lapselle että lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle. Lapsen lähivanhemman tulee toki sietää jossakin määrin aikataulujen muutoksia esteen sattuessa, mutta jos tapaajavanhempi laiminlyö tapaamisia jatkuvasti, saattaa kyseeseen tulla sopimuksen tai päätöksen muuttaminen. (Peuralahti 2012, 114.)

5 LAPSEN ELATUS

Lapsella on oikeus riittävään elatukseen, joka käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen. Riittävä elatus kattaa myös lapsen hoidon ja koulutuksen, sekä näistä aiheutuvat kustannukset. Lapsella on oikeus riittävään elatukseen kunnes hän täyttää kahdeksantoista vuotta. Vanhemmat vastaavat lapsen koulutuksesta aiheutuvista kustannuksista myös sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, jos se harkitaan kohtuulliseksi. Täysi-ikäisyyden jälkeen huomioon otetaan kuitenkin lapsen taipumukset, koulutuksen kesto, kustannusten määrä sekä lapsen kyky koulutuksen jälkeen itse vastata aiheutuneista kustannuksista. (ElatusL 1:1 § ja 1:3 §.) Lapsen elatuksesta vastaavat molemmat vanhemmat. Lapsen lähivanhempi huolehtii lapsen riittävästä elatuksesta kykynsä mukaan. Lähivanhempaa ei veloiteta maksamaan rahassa elatusapua kotona asuvalle lapselle. Velvollisuus elatusavun suorittamisesta rahasuorituksin koskee siten etävanhempaa. (Kangas 2012, 154.) Lapsen vanhempaa, joka on veloitettu suorittamaan lapselle elatusapua, kutsutaan elatusvelvolliseksi (Elatustukilaki 1:2.2 §). On tärkeää huomata, että elatusapu suoritetaan lapselle, jota hänen kanssaan asuva huoltaja vain edustaa. Elatusapu on juridisesti lapsen varallisuutta, vaikka lapsen kanssa asuvalla huoltajalla on lakiin perustuva oikeus määrätä elatusavun käytöstä. Hänellä ei ole tilitysvelvollisuutta elatusavun käytöstä. (Gottberg 2005, 184.) Elatus muodostaa toisin sanoen lapsen huollon taloudellisen perustan (Koskinen ym. 2005, 255). Vanhempien elatusvelvoite on verrattain ankara. Esimerkiksi vanhempien ero, vanhemman erottaminen lapsen huollosta tai lapsen huostaanotto ei vaikuta vanhempien elatusvelvollisuuteen (Koskinen ym. 2005, 255). Vanhemman elatusvastuuta ei myöskään vähennä se, että lapsi on jäsenenä uusperheessä tai, että vanhemmalta ja lapselta puuttuu kenties täysin henkilökohtainen yhteys (Gottberg 2005, 180).

5.1 Elatusavun määräytyminen

Lapselle voidaan vahvistaa elatusapu, jos vanhempi ei muuten huolehdi lapsen elatuksesta tai lapsi ei asu pysyvästi vanhempansa luona (ElatusL 2:4 §). Mikään viranomainen ei määrää lapselle elatusapua viran puolesta, vaan sitä on vaadittava. Elatusasiassa lasta edustaa se huoltaja, jonka kanssa lapsi asuu. (Gottberg 2005, 181.) Elatusapusopimus on tehtävä kirjallisesti (ElatusL 3:8 §). Elatusapu voidaan vahvistaa vanhempien keskinäisellä sopimuksella sosiaalitoimessa tai viedä asia tarvittaessa kanteella tuomioistuimen päätettäväksi. Sosiaalilautakunnan tehtävänä on ennen sopimuksen vahvistamista varmistua siitä, että sopimusta voidaan pitää kohtuullisena

ottaen huomioon lapsen oikeus riittävään elatukseen ja vanhempien maksukyky. Jos sopimus täyttää nämä ehdot, lautakunnan on vahvistettava sopimus. (Kangas 2012, 154.) Vahvistuksella sopimus saa pakkotäytäntöönpanokelpoisuuden ja elatusavun mahdollisesti jäädessä maksamatta lapselle syntyy välittömästi oikeus elatusturvalain mukaiseen elatustukeen (Gottberg 2005, 183). Elatustukea on käsitelty kohdassa 5.6 tarkemmin.

Tuomiovaihtoehtoon on turvauduttava silloin, kun vanhemmat eivät pääse sopimukseen elatuksesta (Kangas 2012, 154). Elatusapua koskeva vaatimus voidaan esittää tuomioistuimessa myös avioeron tai lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä. Tällöin vanhemmat voivat tehdä hakemuksen joko yhdessä tai erikseen. Liitännäisenä tehty elatusvaatimus sisältyy hakemusasiaan, minkä vuoksi asianosaisiksi merkitään käytännön syistä vanhemmat. Asia voidaan käsitellä liitännäisasiana myös isyyden vahvistamista koskevan kanteen yhteydessä tai asiasta voidaan nostaa erillinen kanne. Kannetta vanhemmat eivät kuitenkaan voi tehdä yhdessä, vaan tällöin asianosaisina ovat lapsi ja se vanhempi, jolta elatusapua vaaditaan. Lapsen puolesta kannetta on oikeus ajaa huoltajalla (Aaltonen ym. 2007, 34 ja ElatusL 6:13.1 §.) Oikeuskäytännössä elatusapuasiana on katsottu vakiintuneesti dispositiiviseksi asiaksi eli vanhemmat saavat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta sopia elatusavun määrästä. Tuomioistuin on sidottu vanhempien vaatimuksiin elatusavun määrästä siten, että elatusapua ei voida vahvistaa vaadittua suuremmaksi eikä myönnettyä pienemmäksi (KKO 10.11.2003 T 2780 ja KKO 10.11.2003 T2781, Finlex).

5.2 Elatusavun suuruus

Lapsen vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon vanhempien ikä, työkyky sekä mahdollisuus osallistua ansiotyöhön, käytettävissä olevat varat sekä lakiin perustuva muu elatusvastuu. Arviointiin vaikuttaa myös lapsen oma kyky huolehtia ja vastata elatuksestaan. (ElatusL 1:2 §.)

Elatusavun määrään vaikuttavat tekijät on elatuslaissa kuvattu varsin yleispiirteisesti. Elatusavun oikean määrän laskeminen on vaikeaa pelkän lain nojalla, ja tämä puolestaan vaikeuttaa elatusavusta sopimista. Elatusapujen vahvistamiskäytäntö vaihtelee kunnittain ja eri tuomioistuimissa. Oikeusministeriö on julkaissut mietinnön lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Ohje on luonteeltaan suositus ja sen tarkoitus on yhdenmukaistaa kuntien sosiaaliviranomaisten toimintaa niiden vahvistaessa elatussopimuksia. Ohje on tarkoitettu ensisijaisesti sosiaalitoimen tarpeisiin,

mutta se soveltuu käytettäväksi myös apuvälineenä tuomioistuimen päätöksenteossa. Ohjeessa on täsmennetty säännöksiä elatusavun suuruuden määrittelyyn. (Oikeusministeriön julkaisu 2007:2, 4 - 5.) Elatusapukäytäntöjen yhdenmukaistaminen on asianosaisille oikeusturvakysymys, joka tulee ottaa vakavasti myös tuomioistuimissa (Aaltonen ym. 2007, 33).

Oikeusministeriön ohjeen mukaan elatusavun suuruus lasketaan jakamalla **lapsen elatuksen tarve** vanhempien kesken heidän **elatuskykynsä** mukaisessa suhteessa. Lapsesta erossa asuva vanhempi vastaa kuitenkin lapsen elatuksesta korkeintaan elatuskykynsä mukaisella määrällä. Jos elatuksesta sovitaan useammalle lapselle, kunkin lapsen elatuksen tarve arvioidaan yksilöllisesti. Pääsääntönä kuitenkin on, että sisaruksille maksettavien elatusapujen määrät ovat keskenään samansuuruiset. Poikkeus voidaan tehdä, jos elatuksen tarpeet ovat keskenään huomattavan erisuuruiset. Oikeusministeriön ohje on laadittu yleisesti esiintyviä tyypillisiä tapauksia silmällä pitäen, eikä siinä näin ollen ole voitu ottaa huomioon kaikkia yksittäistapauksissa esille tulevia, merkityksellisiä seikkoja. Tämän vuoksi ohjeen mukaan tehdyn elatusapulaskelman lopputuloksen kohtuullisuus on lopuksi vielä erikseen arvioitava. Kohtuullisuusarvioinnissa pyritään siihen, että elatusavun määrää ei vahvisteta kohtuuttoman suureksi tai pieneksi. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 15.)

Lapsen elatustarve jakautuu ohjeen mukaan yleisiin kustannuksiin ja kunkin lapsen kohdalla erikseen määriteltyihin yksilöllisiin kustannuksiin. Lapsen peruskulutusta kuvaavat yleiskustannukset koostuvat tiettyyn ikäryhmään kuuluvien lasten kaikista hyödykkeistä, joita lapsi tarvitsee elatukseensa. Näitä ovat esimerkiksi ravinto, vaatteet ja tavanomainen virkistys- ja harrastustoiminta. Peruskulutuksen rakenne riippuu voimakkaasti lapsen iästä ja siksi peruskulutus on porrastettu lapsen iän mukaan. Ikäryhmäjaottelun pohjana ovat lapsen eri elämänvaiheet. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat alle kouluikäiset lapset, toiseen peruskoulun ala-astetta käyvät lapset ja kolmanteen tätä vanhemmat lapset. Yksilöllisinä kustannuksina huomioidaan muun muassa lapsen osuus lähivanhemman asuinkustannuksista, päivähoitomaksut, terveydenhoito- ja harrastuskulut. Vähennyksenä lapsen elatustarpeesta otetaan huomioon lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle maksettava lapsilisä. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 6 – 9.) Perustelut vähennyksellä löytyvät lapsilisälaista, jonka mukaan lapsilisä maksetaan nimenomaan lapsen elatusta varten (Lapsilisälaki 1 §). Lapsilisän yksinhuoltajakorotus taas lasketaan lapsen kanssa asuvan vanhemman tuloksi. Jos lapsella on tuloja tai varallisuutta, tehdään ohjeen mukainen vähennys lapsen elatuksesta aiheutuvista kustannuksista ansio- ja pääomatulojen sekä lapsen huomattavan

varallisuuden perusteella. Tällaisia tilanteita kuitenkin esiintyy suhteellisen harvoin. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 6 - 9.)

Vanhempien elatuskyky perustuu heidän saamiinsa todellisiin tuloihin tai heidän mahdollisuuteensa hankkia tuloja sekä niistä tehtäviin vähennyksiin (ElatusL 1:2 §). Vanhemman tuloilla tarkoitetaan palkkaa, palkkiota sekä muuta etuutta, joka maksetaan vanhemmalle työstä tai palveluksesta. Tuloilla tarkoitetaan myös yritystoiminnasta ja ammatinharjoittamisesta saatavia tuloja ja pääomatuloja sekä eläkkeitä, opintorahaa tai aikuisopintorahaa, työttömyyspäivärahaa ja muita vastaavia rahana maksettavia sosiaalietuuksia. Tuloina pidetään myös avioliittolain perusteella maksettavaa elatusapua sekä muun lain perusteella maksettavaa vakuutus- tai vahingonkorvausta taikka muuta siihen verrattavaa korvausta, jota maksetaan tulon sijasta tai korvaukseksi eläituksen vähentymisestä. Jos vanhemman tulot ovat ilman hyväksyttävää syytä alhaisemmat kuin mitä hän kykenisi hankkimaan, hänen tuloinaan otetaan huomioon se määrä, jonka hän voisi saada. (ElatusL 1:2.1 § ja 1:2.2 §, Kangas 2012, 149 - 150.) Varallisuuden lähtökohtana on se, että vanhemman ei tarvitse käyttää lapsen elatukseen niin sanottuun perusturvaansa kuuluvaa varallisuutta, kuten vakituksena asuntona käytettävää omistusasuntoa tai irtaimistoa. Sitä vastoin perusturvaan kuulumaton varallisuus otetaan huomioon elatuskyvyn lisäyksenä. Vähennyksinä otetaan huomioon vanhemman omat elinkustannukset, jotka jaetaan myös yleisiin ja yksilöllisiin elinkustannuksiin. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 10.)

Kuten lasten yleiset elinkustannukset myös vanhempien yleiset elinkustannukset on määritetty kiinteäksi summaksi. Yksilölliset kustannukset koostuvat muun muassa kohtuulliset asumiskustannukset, erityiset terveydenhoitokustannukset sekä vanhemman välttämättömästä oman auton käytöstä aiheutuvat kustannukset ja muut työmatkakustannukset. Vanhemman erityiset harrastusmenot sen sijaan eivät vaikuta yksilöllisiin kustannuksiin, vaan lapsen oikeutta elatukseen pidetään niihin nähden ensisijaisena. Vähennyksinä huomioidaan myös asunnon ja opintolainan velanhoitomenot, jotka aiheutuvat lainojen koroista ja lyhennyksistä. Asuntolainan hoitomenot on perusteltua ottaa huomioon vuokralla asumiseen nähden vaihtoehtoisena kustannuksena. Opintolainan hoitomenojen hyväksymistä vähennyksiin taas puoltaa se, että laina on otettu elatuskyvyn parantamiseksi. Muita velanhoitomenoja ei oteta huomioon vähennyksinä. Tämä on perusteltua ottaen huomioon lapsen elatusavun etuoikeus, joka on säädetty velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain nojalla. Velanhoitomenojen vähentäminen näiltä osin vanhemman elatuskyvystä merkitsisi käytännössä sitä, että vastoin lakia lapsen oikeus saada elatusapua vanhemmiltaan pidettäisiinkin viimesijaisena saatavana. Laskelmassa huomioidaan myös vanhem-

man muu elatusvastuu suhteessa hänen muihin lapsiinsa. Eräisiin sosiaalietuuksiin ja työttömyyspäivärahaan saattaa sisältyä niin sanottu lapsikorotus. Elatuskykyyn korotukset vaikuttavat siten, että vanhemman elatuskykynä pidetään vähintään korotuksen nettomäärää. Katsotaan, että vanhempi on velvollinen käyttämään vähintään korotuksen verran elatusvelvollisuutensa kattamiseen. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 10 - 13.)

5.3 Tapaamisoikeus ja elatusapu

Oikeusministeriön ohjeen mukaan tapaamisoikeus vaikuttaa elatusavun suuruuteen kolmella tavalla. Ensiksi lapsesta erossa asuvan vanhemman asumiskustannusten kohtuullisuutta arvioi-
dessa otetaan huomioon muualla asuvan lapsen tapaamisoikeus. Erossa asuvalle vanhemmalle voi aiheutua lisäkustannuksia asumisesta, jos hän esimerkiksi varaa hänen luonaan yöpyvän lapsen käyttöön oman huoneen. Toiseksi tapaamisoikeudesta aiheutuvat huomattavat matkakustannukset otetaan huomioon sen vanhemman elatuskyvyn vähennyksenä, joka vastaa kustannuksista. Edellytyksenä on kuitenkin, että matkakustannukset ovat vähäisiä suuremmat. Kustannukset otetaan huomioon halvimman tarkoituksenmukaisen matkustustavan käyttämisestä aiheutuvien kustannusten mukaisesti. Vanhemmat voivat myös sopia, että matkakustannukset hoidetaan puoliksi, jolloin vähennystä erossa asuvan vanhemman laskelmaan ei tehdä. Kolmanneksi elatusavun määrästä tehdään vähennys sillä perusteella, että lapsesta erossa asuva vanhempi vastaa lapsen välttämättömistä elinkustannuksista luonapitoaikanaan. Välttämättömät elinkustannukset pitävät sisällään ravinnon ja hygienian sekä virkistys- ja harrastustoiminnan. Vastuu lapsen vaatteista, jalkineista, harrastusvälineistä ja terveydenhoidosta aiheutuvista kustannuksista kuuluu viimekädessä lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle. Luonapitovähennyksen suuruus riippuu lapsen iästä sekä etävanhemman luona vietetyistä öistä. Luonapitovähennys tarkoittaa kuitenkin sitä, että lapsesta erossa asuvan vanhemman lapsen luonapito on säännöllistä ja merkittävää. Tällä tavoin pyritään tukemaan ja edistämään tapaamisoikeuden toteutumista ja varmistamaan, ettei tapaamisoikeus jää toteutumatta sen vuoksi, että lapsesta erossa asuvalle vanhemmalla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia tavata lastaan. Rajoittavana tekijänä kuitenkin on huomioitu se, että tapaamisoikeuteen liittyvien kustannusten huomioon ottaminen ei saa johtaa lapsen perustoimeen tulon vaarantumiseen. Suuri taloudellinen merkitys tapaamisoikeuksille voi myös johtaa tarpeettomiin riitoihin tapaamisoikeuden laajuudesta ja siitä, toteutuuko tapaamisoikeus käytännössä tapaamisoikeussopimuksen mukaisesti. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 13 - 15.)

5.4 Elatusavun suorittaminen

Elatusapu on suoritettava kuukausittain etukäteen, jollei toisin ole sovittu tai määrätty. Elatusapu voidaan vahvistaa suoritettavaksi myös kertamaksuna, mikäli tämän katsotaan olevan tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi tulevaisuudessa, ja sitä on pidettävä kohtuullisena elatusavun maksajan maksukykyyn nähden. (ElatusL 2:6.1 § ja 2:6.3 §.) Käytännössä kuukausittain maksettava elatusapu on tavallisin tapa hoitaa lapsen elatusjärjestelyt ja se sopii niin palkanmaksukausiin kuin säännöllisesti erääntyviin elantokustannuksiinkin. (Gottberg 2005, 186.) Elatusapu on sidottu indeksiin, mikä tarkoittaa sen automaattista korotusta tai alennusta rahan arvon muuttuessa. Indeksitarkistukset tehdään vuosittain ja ne tulevat voimaan aina vuoden alusta. (Laki eräiden elatusapujen sitomisesta elinkustannuksiin 583/2008 2 §.) Koska indeksikorotus tulee laista, ei elatusapuun oikeutettu ole velvollinen hakemaan muutokselle vahvistusta viranomaisilta, vaan hän voi suoraan vaatia elatusapua uuden määräisenä (Gottberg 2005, 190).

5.5 Elatusavun muuttaminen

Osapuolet voivat aina sopimuksin muuttaa aikaisemmin tuomioistuimessa tai sopimus pohjaisesti vahvistettua sopimusta. Jos sopimukseen ei kuitenkaan päästä, on ainoa mahdollisuus elatusavun korottamiseksi tai alentamiseksi tuomioistuintie. Elatusapuasiaa voi ajaa lapsen huoltaja. (Gottberg 2005, 191.) Elatuslaissa on määritelty kaksi perustetta elatusavun muuttamiseen. Alkuperäinen sopimus voi olla kohtuuton tai olosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos. (ElatusL 5:11.1 §.) Alkuperäinen kohtuuttomuus merkitsee sitä, että elatusapu on sovittu vahvistushetkellä liian suureksi tai pieneksi. Syitä alkuperäiseen kohtuuttomuuteen voivat olla esimerkiksi hoito- ja koulukustannusten todellista suuremmat määrät tai se että vanhempien elatuskyky on arvioitu väärin. Olosuhteiden olennaisessa muutoksessa elatusapu on alkujaan voinut olla kohtuullinen, mutta maksajan tai lapsen tai kenties kummankin taholla olosuhteet ovat myöhemmin muuttuneet siten, että on syntynyt tarve alentaa tai korottaa elatusapua. Laissa kuitenkin muuttamisen edellytykseksi on asetettu olennainen muutos olosuhteissa, joten pienet muutokset suuntaan tai toiseen eivät oikeuta sopimuksen muuttamiseen. (Gottberg 2005, 191.) Olennaisena muutoksena voidaan pitää ansiotulojen merkittävää alentumista, jos muutos ei ole johtunut vapaaehtoisesta siirtymisestä huonommin palkattuun tehtävään. Muutos voi myös tapahtua toiseen suuntaan, esimerkiksi, jos sopimus on tehty molempien vanhempien vielä opiskellessa. (Kangas 2012, 157.) Oikeusministeriön ohje ei kuitenkaan yksilöi muutosperusteina olevia olosuhteiden muutoksia, vaan asiaa tarkastellaan ensisijaisesti elatusapulaskelman lopputuloksesta käsin. Ohjeen mu-

kaan muuttaminen vaatii sitä, että elatusavun suuruuteen vaikuttavat olosuhteet ovat vahvistamisen jälkeen muuttuneet siinä määrin, että kun tehdään uusi elatusapulaskelma uusien tietojen perusteella, laskelman lopputulos poikkeaa aikaisemmin vahvistetusta elatusavun määrästä vähintään 15 prosenttia. Myös muutoksen pysyvyys on tarkastelun kohteena. (Oikeusministeriön ohje 2007:2, 17.)

5.6 Elatustuki

Lapsella on oikeus vanhempien erotilanteessa Kelan maksamaan elatustukeen, kun elatusvelvollinen on laiminlyönyt elatusavun maksamisen, elatusapu ei ole vahvistettu maksettavaksi elatusvelvollisen puutteellisen maksukyvyn vuoksi tai elatusapu on vahvistettu maksettavaksi täysimääräistä elatustukea pienemmäksi elatusvelvollisen puutteellisen maksukyvyn vuoksi (Elatustukilaki 2:6.1 - 3 §). Elatustuen täysi määrä on yhdelle lapselle kunkin elatusvelvollisen osalta 151,85 e/kk 1.1.2013 alkaen (Kansaneläkelaitos 2012, hakupäivä 3.4.2013). Elatustuki on elatusavun tavoin sidottu indeksiin ja se tarkistetaan vuosittain. Vähennettyä elatustukea maksetaan, jos elatusvelvollisella on todettu puutteellinen maksukyky ja elatusavun määrä jää alle täysimääräisen elatustuen. Vähennetty elatustuki on siten täysimääräisen elatustuen ja elatusavun erotus. Jos elatustukea maksetaan elatusavun maksamisen laiminlyönnin perusteella, elatustuki maksetaan täysimääräisen elatustuen suuruisena. (Elatustukilaki 3:10.1 - 2 § ja 9:39.1 §.)

Jos elatustukea maksetaan elatusavun maksamisen laiminlyönnin perusteella, siirtyy Kelalle oikeus elatusapuun maksetun elatustuen määrää vastaavalta osalta. Lapsella on oikeus saada tämän niin sanotun takautumissaatavan ylittävä osa elatusavusta. Kelalla on oikeus periä elatusvelvolliselta kaikki maksamatta olevat elatusapuerät viivästyskorkoineen, kun se on tehnyt päätöksen elatustuen maksamisesta lapselle elatusvelvollisen maksamisen laiminlyönnin perusteella. (Elatustukilaki 5:19.1 - 2 §.) Elatustuen maksaminen ei näin ollen vaikuta elatusvelvollisen velvollisuuden suorittamiseen elatusapu täysimääräisenä, vaan se on eräänlaista sosiaalilainaa, joka peritään takaisin elatusvelvolliselta (Kangas 2012, 159). Jotta lapsi olisi oikeutettu elatustukeen, tulee vahvistetussa sopimuksessa tai tuomiossa olla elatusturvalauseke, eli vahvistus siitä että elatustukea alhaisempi elatusapu perustuu elatusvelvollisen puutteelliseen elatuskykyyn. Vaikka vanhemmat voivat sopia elatustukea alemmasta elatusavusta, he eivät voi keskenään sopia elatusurvalausekkeen liittämistä päätökseen tai sopimukseen. Koska päätökseen liitetty elatusurvalauseke tuo maksuvelvollisuuden valtiolle, vanhemmat joutuvat lapsen elatustuen turvaamiseksi esittämään tuomioistuimelle tai sosiaaliviranomaiselle selvityksen elatusvelvollisen puutteellisesta

maksukyvyistä. (Aaltonen 2009, 135 – 136.) Elatustukeen on oikeutettu alle 18-vuotias lapsi, ja se myönnetään hakemuksesta sen kalenterikuukauden alusta, jolloin edellytykset elatustukeen ovat olleet olemassa. Elatustukea voi hakea lapsen huoltaja, edunvalvoja tai muu henkilö, jonka hoidossa lapsi tosiasiallisesti on. Elatustukea ei myönnetä takautuvasti enempää kuin kolmen kuukauden ajalta ennen sen hakemista ilman erityisen painavaa syytä. Elatustuki maksetaan kunkin kalenterikuukauden 10. päivänä. Elatustukilaki siis täydentää lapsen suojaa tilanteissa, joissa lapsi ei saa elatusta molemmilta vanhemmiltaan. (Elatustukilaki 2:7.1-3 §, 4:11.2 §, 4:16.1 § ja 9:39.1 §.)

6 TUOMIOISTUINSOVITTELU LASTEN ASIOISSA

Tuomioistuimeen viety lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta sekä elatusta koskeva riita-asia voidaan ottaa sovitteluun, jos molemmat osapuolet siihen suostuvat. Sovittelun tarkoitus on löytää ratkaisu, jonka molemmat voivat hyväksyä. Sovittelussa kiinnitetään huomiota lapsen tilanteeseen ja vanhempien yhteistoimintaan. Tavoitteena on löytää lapsen edun mukainen ratkaisu, joka toimii lapsen ja vanhempien arjessa. (Oikeusministeriö 2013, hakupäivä 22.4.2013.) Sovitteluratkaisu voi näin ollen perustua enemmän kohtuunäkökohtiin kuin tiukkaan lain soveltamiseen. Sovittelupyynnön voi tehdä toinen osapuoli tai osapuolet yhdessä. Myös tuomioistuin voi ottaa sovittelu mahdollisuuden esille jo vireillä olevaan asiaan. Sovittelua voi pyytää ennen oikeudenkäyntiä tai sen aikana. Jos sovittelua haetaan ennen käsittelyä, se tulee tehdä kirjallisella, vapaamuotoisella hakemuksella tuomioistuimeen. Hakemukseen tulee kirjata perustelut siitä, mitkä ovat edellytykset asian sovitteluksi hakijan mielestä. Hakemuksessa tulee myös olla tieto siitä, mitä ja mitä erimielisyys koskee. Kun sovittelua pyydetään jo vireillä olevaan oikeudenkäyntiin, ei tarvita erillistä hakemusta. Sovittelussa on tärkeää että osapuolet ovat halukkaita pääsemään sopimukseen. (TuomSovL 2:4.1 §, 2:4.2 § ja 2:7.2 §.)

Sovitteluun määrätään sovittelija, jona toimii lapsiasioihin erikoistunut käräjäoikeuden tuomari. Sovittelijan rooli tuomioistuinsovittelussa on ensisijaisesti sovintoa edistävä. Toisin sanoen sovittelija ei ratkaise asiaa, vaan osapuolet itse. Sovittelija voi tehdä ratkaisuehdotuksen vain jos osapuolet antava siihen suostumuksensa tai pyytävät sitä. (TuomSovL 2:5.1 § ja 2:7 §.) Sovittelija ei siten oma-aloitteisesti nosta esille ratkaisuvaihtoehtoja, vaan tukee osapuolten sovintopyrkimyksiä ja pyrkii rakentamaan keskusteluyhteyttä osapuolten välille. (HE 114/2004 vp. 3.1) Sovittelija voi käyttää avustajaa osapuolten suostumuksella. (TuomSovL 2:5.2 §.) Avustaja on kasvun ja kehityksen asiantuntija, psykologi tai sosiaalityöntekijä (Oikeusministeriö 2013, hakupäivä 22.4.2013).

Tuomioistuinsovittelua ei ole laissa yksityiskohtaisesti säännelty. Tarkoituksena on ollut se, että sovittelun luonne ja tyyli vaihtelevat kulloinkin käsiteltävän asian ja osapuolten mukaan. (Hohenthal 2012, 40.) Sovittelu etenee neuvotteluina. Mukana ovat tuomari sekä sovittelun osapuolet, yhdessä tai erikseen (TuomSovL 2:6.1 §). Tärkeä keino tehostaa sovittelua on sovittelijan mahdollisuus neuvotella osapuolten kanssa vastapuolen läsnä olematta ja saamatta tietoa neuvottelun sisällöstä. Osapuoli voi luottamuksellisesti esimerkiksi kertoa sovittelijalle asiassa kysymyk-

sessä olevista eduistaan ja tavoitteistaan sekä valottaa toimintansa perusteita avoimemmin kuin vastapuolen läsnä ollessa. Näin sovittelija saa sellaista tietoa, joka auttaa häntä ymmärtämään osapuolen lähtökohtia ja odotuksia riidassa. Saamansa ymmärryksen varassa sovittelija voi onnistua tehtävässään paremmin kuin ilman näitä luottamuksellisesti esitettyjä tietoja. (HE 114/2004 vp. 3.2.3.) Sovittelun tarkoitus on olla joutuisa ja neuvottelut pyritään järjestämään esimerkiksi yhden tai kahden päivän aikana. Sovittelu on julkista, sovittelijan ja yhden osapuolen neuvottelu on kuitenkin suljettu yleisöltä. Sovittelusta ei pidetä pöytäkirjaa eikä käytyjä keskusteluja nauhoiteta. (TuomSovL 2:6.3 § ja 2:12 §.)

Osapuolilla on oikeus sovittelussa käyttää avustajaa tai asiamiestä (TuomSovL 2:15.1 §). Avustajan tai asiamiehen tulisi lähtökohtaisesti olla lainoppinut ja mielellään sovittelutoimintaan perehtynyt juristi. Lakimiesavustajan rooli poikkeaa heidän roolistaan oikeudenkäynnissä. Sovittelussa lakimiesavustajan tehtävänä on pysyä taustalla, seurata sovittelun kulkua, tukea sovinnollisen ratkaisun saavuttamista ja vain tarvittaessa puuttua asiaan. (Hohenthal, E. 2012, 42.)

Sovittelun kustannukset ovat pienempiä kuin oikeudenkäynnistä aiheutuvat kulut. Molemmat osapuolet vastaavat ainoastaan omista kuluistaan eikä vastapuolen kuluja tarvitse korvata. (TuomSovL 4:27 §.) Syntyvät kulut ovat siten ennakoitavissa ja pysyvät hallinnassa. Avustajien käytöstä kertyvistä kustannuksista vanhemmat vastaavat vain omalta osaltaan. Sovitteluun voidaan myöntää myös julkista oikeusapua, mikäli oikeusavun edellytyksen täyttyvät. (Oikeusministeriö 2013, hakupäivä 22.4.2013.) Sovittelussa mahdollisesti syntyvän sovinnon ehdot kirjataan sopimusasiakirjaksi ja osapuolten pyynnöstä tuomioistuimien voi vahvistaa sovintosopimuksen. Tuomioistuimen vahvistuksen jälkeen asiasta tehdystä sopimuksesta tulee täytäntöönpanokelpoinen. (TuomSovL 2:8 §.)

Sovittelu voi päättyä jommankumman osapuolen ilmoittaessa, ettei sitä haluta jatkettavan. Myös tuomari voi lopettaa sovittelun, jos sovinnolle tosiasiallisesti ei ole edellytyksiä. Sovittelun epäonnistuttua osapuolet voivat viedä asian halutessaan oikeudenkäyntiin. Jos oikeudenkäynti on ollut jo vireillä, sitä jatketaan. Oikeudenkäynnissä on kuitenkin eri tuomari kuin sovittelussa. (TuomSovL 2:9 §.)

Niin sanotussa *Follo-mallissa* tuomarilla on oikeudenkäynnissä apunaan ihmissuhde- ja psykologian asiantuntija. Keskeistä mallissa ovat oikeudenkäynnin valmisteluistunnot, joihin asiantuntija-avustaja osallistuu selvittäjänä ja sovittelijana. Tuomarin ja asiantuntijan yhteistyöllä pyritään

täydentämään tuomarin konfliktinratkaisutaitoja ja osaamista perhesuhteista. Tavoitteena on ratkaista mahdollisimman moni huoltoriita sovitteluperusteisesti ja lisätä ymmärrystä lapsen edusta ja vanhempien vastuusta. Follo-mallia kokeiltiin ensimmäisenä Norjassa ja siellä kokeilu johti lainmuutokseen. (Salminen 2012, 19 ja 22.)

Suomeen kokeilu päätettiin ottaa käyttöön vuonna 2011 neljässä kärjäoikeudessa. Kokeilu on kaksivuotinen ja sitä käytetään huoltoriitojen sovittelussa. Sovittelijan käyttö on ollut sallittu tuomioistuinsovittelulain säätämistä lähtien, mutta sen käyttö on ollut vähäistä, koska säädettäessä lakia tuomioistuinsovittelusta ei mietitty, mistä asiantuntijat olisi saatavilla tuomioistuimen käyttöön. Lain mukaan myös osapuolet vastaavat asiantuntijan käyttämisestä aiheutuvista kuluista, mutta kokeilun aikana se on maksutonta. Oikeusministeriö myös varmisti asiantuntijoiden käytön tekemällä sopimuksen kunkin paikkakunnan sosiaalitoimen kanssa. Oikeudenkäyntiin asti huolto ja tapaamisoikeutta koskevia riitoja menee vuosittain noin 2000. Oikeudenkäynnin vaatimat huoltoselvitykset ruuhkauttavat myös sosiaalitoimia. Kokeilun tavoitteena on nopeuttaa huoltoriitojen läpivientiä kärjäoikeuksissa sekä säästää näin resursseja. (Aaltonen 2011, hakupäivä 10.5.2013.)

7 ESITTEEN LAATIMINEN

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Oulun kaupungin perheiden tukipalvelut/perheoikeudelliset palvelut. Yksikössä toimii seitsemän lastenvalvojaa. Lastenvalvojen tehtäviin kuuluvat isyyden selvittäminen sekä vanhempien asuessa erillään lapsen huoltajuuteen, asumiseen, tapaamisoikeuteen ja elatukseen liittyvät sopimusasiat. Esitteen tavoitteena on lisätä eroavien vanhempien tietoisuutta lasten asioista, joita tulee järjestää eron sattuessa. Tietoisuuden kautta myös lastenvalvojen työ helpottuu kyselyjen vähentymisenä.

Esitteessä on aluksi selitetty lapsen huolto, asuminen, tapaamisoikeus sekä elatusapu. Vanhemmat sekoittavat asiat helposti ja esitteen toivotaan selvittävän asiaa. Jokaisessa tapauksessa on kerrottu mahdolliset vaihtoehdot vanhempien sopimukselle ja se, missä sopimukset voidaan vahvistaa. Myös mahdolliset vaikutukset esimerkiksi vanhempien verotukseen on kerrottu. Jos sopimukseen ei päästä, vanhemmille on kerrottu vaihtoehtoja, missä riittäviä asioita voidaan yrittää sovittaa. Jos kaikesta huolimatta sopimukseen ei päästä, esitteestä löytyy tietoa, mihin asia voidaan viedä ratkaistavaksi. Esitteen lopussa on ohjeet siitä, miten tulee toimia, jos haluaa tehdä sopimuksen lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta tai elatuksesta. Viimeisenä löytyvät sekä lastenvalvojen, perheneuvolan että perheasiain neuvottelukeskuksen yhteystiedot.

Esite laadittiin yhdessä lastenvalvojen kanssa. Toivomuksena oli, että se olisi mahdollisimman selkeäkielinen ja tiivis paketti. Aluksi pidettiin palaveri, missä kaikki lastenvalvojat ja opinnäytetyön tekijä olivat paikalla. Palaverissa keskusteltiin esitteen sisällöstä ja sovittiin, mitä asioita siihen haluttiin. Sopimuksen mukaisesti opinnäytetyön tekijä laati keskustelun pohjalta asiasisältöisen tekstin, johon lastenvalvojat kommentoivat.

Esitteen kieltä muokattiin pehmeämmäksi ja lakisanastoa vähennettiin. Käsitteet etä- ja lähivanhempi poistettiin esitteestä, koska jotkut pitävät sanaa etävanhempi loukkaavana. Kansaneläkelaitos tunnetaan nykyään lyhenteellä Kela, joten sitä on käytetty esitteessä. Koska laissa ei ole määritelty vuoroasumisen ikärajaa ja kunnat voivat päättää asian itse, on Oulussa tehty periaatepäättös, että vuoroasumista ei vahvisteta alle 4-vuotiaille lapsille. Esitteeseen on myös lisätty perheneuvolan ja perheasiain neuvottelukeskuksen yhteystiedot. Myös lastenvalvojen sovittelijan roolia on korostettu esitteessä. Esitteessä vähennyksenä vanhempien tuloista on otettu huomioon

lapsen tapaamisesta aiheutuvat matkakustannukset, siltä osin kuin ne ylittävät 117 euroa. Luku on saatu lastenvalvojien käyttämästä elatustukilaskurista.

Ensimmäinen versio esitteestä lähetettiin kommentoitavaksi viikolla 15. Palaute saatiin seuraavalla viikolla. Raakaversion jälkeen tehtiin korjaukset ja se lähetettiin uudelle kierrokselle lastenvalvojille viikolla 17. Seuraavalla viikolla teksti saapui takaisin kommentteilla ja seuraavalla viikolla lähti uusi korjattu versio takaisin. Kun tekstisisältö oli saatu halutunlaiseksi, keskityttiin esitteen visuaaliseen ilmeeseen. Esitteestä päätettiin tehdä Oulun kaupungin verkkosivuille luettava A4 kokoinen versio (Liite 1) sekä tulostettava A5 kokoinen versio. Tulostettava versio muodostaa vihkosien.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön on toiminnallinen ja sen liitteenä tuotetaan Oulun kaupungin perheoikeudellisille palveluille esite, johon on tiiviiksi kokonaisuudeksi koottu tärkeimmät lasta koskevat asiat, jotka vanhempien tulee järjestää erotilanteessa. Vanhempien, joilla on yhteisiä lapsia, on erotilanteessa sovittava neljästä tärkeästä asiasta: lapsen huoltajuudesta, asumisesta ja tapaamisoikeuksista sekä mahdollisista elatusmaksuista. Opinnäytetyössä tutkimusmenetelmänä on lainoppi. Työ on laadullinen, aineistopohjainen tutkimus.

Työn tutkimuskysymykset olivat:

1. Mitä lapsia koskevia asioita vanhempien tulee järjestää erotilanteessa ja mitä ne tarkoittavat?
2. Missä järjestelyt voidaan vahvistaa?
3. Mikä merkitys eri tavoilla järjestää lapsen asia on?
4. Miten vahvistettuja järjestelyjä voidaan muuttaa?

Pääasialliset lakilähteet ovat laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, laki lapsen elatuksesta sekä elatustukilaki. Laki lapsen elatuksesta ei anna tarkkoja ohjeita lapsen elatuksen suuruuden määrittämiselle ja tärkeänä ohjeena käytetäänkin oikeusministeriön ohjetta lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi (2007:2). Julkaisussa on määritelty tarkemmin, miten lapsen elatuksen tarve ja vanhempien maksukyky saadaan määriteltyä. Se on vakiintunut sosiaalilautakunnissa ohjeeksi laskettaessa lapsen elatusapua ja se saa painoarvoa myös tuomioistuimissa.

Huollolla tarkoitetaan lasten asioista päättämistä. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi nimiasiat ja koulu. Lapsi voi asua vakituisesti vain toisen vanhemman luona. Myös sosiaalisia etuuksia haettaessa lapsi otetaan huomioon vain sen vanhemman hakemuksessa, kenen luona lapsi asuu vakinaisesti. Lapsella on tapaamisoikeus siihen vanhempaan, jonka luona hän ei vakituisesti asu. Tapaamisoikeuden laajuus voi vaihdella muutamasta kerrasta kuukaudesta vuoroviikkoiseen asumiseen. Pienten lasten kohdalla vuoroviikkoasumista ei suositella, mutta tällaiset tilanteet tulee arvioida yksittäin. On olemassa myös käytäntöjä, joissa lapsen asunto pysyy vakituisena ja vanhemmat asuvat lapsen luona vuoroviikoin.

Lapsella on oikeus riittävään elatukseen ja molemmat vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Lapsen riittävää elatusta arvioitaessa lapsen elatuksentarve jaetaan ohjeen

mukaan yleisiin kustannuksiin ja kunkin lapsen kohdalla erikseen määriteltyihin yksilöllisiin kustannuksiin. Vanhempien elatuskykyyn vaikuttavat heidän saamansa todelliset tulot tai heidän mahdollisuuteensa hankkia tuloja sekä niistä tehtäviin vähennyksiin. Jos vanhemmat eivät asu yhdessä, elatusvelvolliseksi kutsutaan sitä vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu. Elatusvelvollinen maksaa kuukausittain lapselle sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen mukaisen rahasumman elatusapuna. Elatusapu on sidottu indeksiin ja se tarkistetaan vuosittain. Lapsella on oikeus elatustukeen, jos elatusvelvollinen laiminlyö elatusavun maksamisen, elatusapu on vahvistettu valtion maksamaa elatustukea pienemmäksi puutteellisen maksukyvyyn vuoksi tai elatusapua ei ole vahvistettu maksettavaksi elatusvelvollisen puutteellisen maksukyvyyn vuoksi. Elatustuen täysimäärä on yhdelle lapselle kunkin elatusvelvollisen osalta 151,85 e/kk 1.1.2013 alkaen. Valtio maksaa elatustuen ja vahvistetun elatusavun erotuksen, jos elatusapu on vahvistettu elatustukea pienemmäksi elatusvelvollisen puutteellisen maksukyvyyn vuoksi. Jos kyse on elatusvelvollisen laiminlyönnistä, elatustuki maksetaan vahvistuksen suuruisena lapselle ja valtio perii sen elatusvelvolliselta.

Vanhempien on tärkeää muistaa, että lasta koskevista asioista päätettäessä perusteena tulee aina olla lapsen etu. Riitaisissa eroissa vanhemmat voivat unohtaa, että he ovat sopimassa lapsen asioista lapsen edun mukaisesti. Sosiaalilautakunta arvioi viran puolesta vanhempien sopimuksia vahvistaessa lapsen edun toteutumista. Samoin tekee tuomioistuin, jos ratkaisua haetaan sitä kautta. Keskeisin ratkaisukriteeri eli lapsen etu on laissa avoin normi, joka asettaa haasteita viranomaisille.

Kaikki tässä työssä käsitellyssä olevat lapsen asiat ovat dispositiivisia eli vanhemmat voivat sopia asiasta keskenään missä vaiheessa tahansa prosessia ja pyytää sosiaalilautakuntaa vahvistamaan tehdyt sopimukset. Poikkeuksiakin on. Elatusapu on osittain indispositiivinen eli lapsen huoltaja ei voi luopua lapsen oikeudesta saada elatusapua vastaisuudessa. Tällainen sopimus on mitätön. Jos sopimukseen ei päästä, asiat voidaan viedä tuomioistuimeen ratkaistaviksi. Tuomioistuimen näkökulmasta lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja asumista koskeva asia on indispositiivinen, joten se ei ole sidottu vanhempien sopimukseen, vaan se voi poiketa siitä, jos on aihetta olettaa, että sopimuksen noudattaminen olisi ristiriidassa lapsen edun kanssa. Toisaalta elatusapuasiassa tuomioistuin ei voi vaatia enempää eikä vähempää kuin mitä haasteessa on vaadittu. Tuomioistuinsovittelu on noussut lapsiasioissa tärkeäksi ja toimivaksi vaihtoehdoksi tavanomaiselle tuomioistuinkäsittelylle. Sovittelu on myös nopeampaa ja halvempaa kuin normaali tuomioistuinkäsittely.

Huoltomuodolla ei ole vaikutusta kummankaan vanhemman verotukseen eikä sosiaaliturvaan. Huoltomuoto ei myöskään vaikuta lapsen oikeuteen tavata muualla asuvaa vanhempansa eikä vanhemman velvollisuuteen huolehtia lapsen elatuksesta. Lapsen vakituinen asuinpaikka määrää muun muassa lapsen päivähoitopaikan ja koulupiirin. Sosiaalisia etuuksia haettaessa lapsi voidaan ottaa lukuun vain yhden ruokakunnan jäsenenä eli siellä missä hänen vakituinen kotinsa on. Tapaamisoikeuden merkitys näkyy ainoastaan elatusapua määritettäessä. Jos lapsen etävanhemmalle aiheutuu lisäkustannuksia asumisesta, esimerkiksi hän varaa hänen luonaan yöpyvän lapsen käyttöön oman huoneen, voidaan ne ottaa kohtuudella huomioon elatusapua määrättäessä. Myös tapaamisoikeudesta aiheutuvat huomattavat, vähäistä suuremmat matkakustannukset otetaan huomioon sen vanhemman elatuskyvyn vähennyksenä, joka vastaa kustannuksista. Elatusavun määrästä voidaan tehdä vähennys myös sillä perusteella, että lapsesta erossa asuva vanhempi vastaa lapsen välttämättömistä elinkustannuksista luonapitoaikanaan. Luonapitovähennys tarkoittaa kuitenkin sitä, että lapsesta erossa asuvan vanhemman lapsen luonapito on säännöllistä ja merkittävää.

Vahvistettuja sopimuksia tai tuomioistuimen päätöksiä voidaan muuttaa vanhempien keskinäisillä sopimuksilla jotka kunnan sosiaalilautakunta vahvistaa tai viedä asiat uudestaan tuomioistuimeen. Uusia sopimuksia ei kuitenkaan vahvisteta pienten muutosten vuoksi. Esimerkiksi elatusapuasiassa muutoksen tulee olla 15 prosenttia vahvistetun elatusavun määrästä, ennen kuin uutta sopimusta aletaan vahvistaa. Jo sopimuksia tehdessä tulee miettiä tulevaisuutta ja esimerkiksi sitä kannattaako sopimus tehdä toistaiseksi voimassa olevaksi vai määräaikaiseksi, jos odotettavissa on muutoksia joko lapsen tai vanhemman elämäntilanteissa.

9 POHDINTA

Tavoitteeksi opinnäytetyölle asetettiin tietoisuuden lisääminen eroaville vanhemmille. Tarkoitus oli saada aikaan esite, jossa yksinkertaisesti, mutta tarpeeksi selvästi, avattaisiin lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta, asumista ja elatusta. Tarkoitus oli selvittää, mitä vanhempien tulee huomioida asioista sovittaessa, missä sopimus voidaan tehdä, mistä saa apua sovitteluun ja miten asia viedään tuomioistuimen ratkaistavaksi. Aiheen valintaan vaikutti paljon tekijän omat kokemukset. Oman eroprosessin aikaan tiivistettyä tietoa ei löytynyt tai se oli esitetty vaikeaselkoisesti. Joka-päiväisissä keskusteluissa käy myös ilmi, etteivät ihmiset välttämättä tiedä eroa vanhemmuuden ja huoltajuuden tai asumisen ja tapaamisoikeuden välillä.

Opinnäytetyön tietoperustan kirjoittaminen oli suhteellisen helppoa. Vaikeinta oli löytää lakipohja asioille, jotka olivat jo tiedossa. Esimerkiksi kirjallisuudessa mainitaan, että lapsi voi olla kirjoilla vain yhdessä paikassa, mutta tiedon alkuperän löytäminen oli hankalaa. Haasteellista työssä oli esitteen laatiminen. Oma tietämys aiheesta oli asetettava syrjään ja yritettävä kertoa asiat mahdollisimman yksinkertaisesti ja tiivistetyssä muodossa. Esite laadittiin antamaan tietoa vanhemmille, jotka ovat eroamassa. Vanhempien tietoisuuden myötä myös lastenvalvojen työ helpottuu. Loogisinta oli että, työssä käytettiin aineistopohjaista tutkimusta. Lähteinä oli lakeja ja lakien esitöitä sekä kirjallisuutta. Työn rajauksen ja aikataulun vuoksi haastatteluja ei otettu työhön mukaan. Jos lasten asiat viedään tuomioistuimeen, suurin osa ratkaisuista on tapauskohtaisesti erilaisia ja tämän vuoksi korkeimman oikeuden ratkaisuja on myös käytetty avuksi vain vähän.

Uskon esitteen auttavan monia eroamassa olevia, koska tiedon löytää nyt helposti yhdestä esitteestä. Tiedonhaku tapahtuu nykyään suurelta osin verkkosivujen kautta ja siksi myös tämä esite on saatavilla verkon kautta. Esitteen voi myös tulostaa pienemmäksi vihkoseksi joka voi toimia vanhemmalle jonkinlaisena ”muistilappuna”. Esitteestä saa myös tietoa muista paikoista, jotka auttavat eroavia vanhempia eroprosessissa ja lasten asioiden sopimisessa. Projektin onnistumisen tulokset näkyvät luultavasti vasta jonkun ajan kuluttua. Mikäli tietoisuus asioista paranee esitteen myötä, se vaikuttanee lastenvalvojen työhön kyselyjen vähenemisenä.

Oman oppimisen kannalta työ oli tiedon syventymisen kannalta tärkeä. Sovittelu tuomioistuimissa ei ole tullut vastaan ennen työn tekemistä ja se tuli uutena asiana. Tuomioistuinsovittelun yhteydessä uutena tuli myös meneillään oleva follo-kokeilu käräjäoikeuksissa. Lopputyön aiheita ajatel-

len follo-kokeilun tutkiminen Oulun käräjäoikeudessa voisi olla mielenkiintoista. 29.8.2008 voimaan tullut elatustukilaki muutti elatustuen maksamisen kunnilta valtiolle. Ennen lainmuutosta kunnat siis vastasivat elatustuesta. Kunnan lastenvalvojat vahvistivat sopimukset ja myös kunta oli elatustuen maksajana. Lakimuutoksen jälkeen kunnan lastenvalvojat edelleen vahvistavat elatussopimukset ja mahdolliset elatustuen alle jäävät sopimukset, jotka johtuvat elatusvelvollisen puutteellisesta maksukyvyistä, mutta valtio maksaa elatustuen. Mielenkiintoista olisi tutkia, onko lakimuutos vaikuttanut maksettavien elatustukien määrään. Vahvistetaanko elatussopimuksia alle täysimääräisen elatustuen nyt enemmän, kun kunta ei itse joudu maksamaan elatustukea?

LÄHTEET

Aaltonen, A-K. 2009. Lapsi oikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Aaltonen, A-K. 2011. Lasten huoltoriitojen sovittelukokeilu lähtenyt hyvin käyntiin tuomioistuimissa. Hakupäivä 10.5.2013 <http://www.oikeus.fi/55281.htm>.

Aaltonen, A-K., Haapasalo, E., Hukkanen, A., Karlsson, M-L., Kyllönen, P., Miettinen, R., Myllykangas, T., Naapi, M., Nousiainen, T., Pankakoski, J., Rintala-Jaalivaara, K., Salo-Pankakoski, H. & Spring-Reiman, P. 2007, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. Lapsen huolto, tapaa-misoikeus ja elatus. Päivitetty 6.11.2009. Hakupäivä 28.2.2013 <http://www.oikeus.fi/uploads/u09dr3c.pdf>.

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 28.6.1994/556.

Asumistukilaki 4.6.1975/408.

Auvinen, M., Litmala, M., Salminen, S. & Valjakka, E. 2002. Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Avoliittolaki 13.6.1929/234.

Elatustukilaki 29.8.2008/580.

Gottberg, E. 1997. Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano. Turku: Unipaps.

Gottberg, E. 2005. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 3. täysin uudistettu painos. Turku: Vammalan kirjapaino Oy.

Gottberg, E. 2011. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turku: Painosalama Oy.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja holhouslain muuttamisesta sekä niihin liittyvien lakien muuttamisesta. HE 224/1982 vp. Hakupäivä 10.3.2013 <http://www.suomenlaki.com>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa sekä laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n ja velan vanhentumisesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta 284/2010 vp. Hakupäivä 27.4.2013 <http://www.finlex.fi>.
Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi 114/2004 vp. Hakupäivä 27.4.2013 <http://suomenlaki.com>.

Hohenthal, E. 2012. Follo-kokeilu huoltoriitojen ratkaisumallina. Hakupäivä 27.4.2013 Edilex. <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/lakikirjasto/9377.pdf>.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. 2. uudistettu painos. Helsinki:Forum iuris.

Kansaneläkelaitos. 2012. Elatustuen määrä ja maksaminen. Hakupäivä 18.3.2013 ja 3.4.2013 <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/130508144904PV?OpenDocument>.

KKO 10.11.2003 T 2780. Finlex.

KKO 10.11.2003 T2781. Finlex.

Koskinen, S., Litmala, M., Lohiniva-Kerkelä, M., Marttunen, M., Mononen, M., Nieminen, L., Ullakonoja, V. & Viitanen, K. 2005. Nuoren oikeudet. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Kotikuntalaki 11.3.1994/201.

Laki eräiden elatusapujen sitomisesta elinkustannuksiin 29.8.2008/583.

Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619.

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa
29.4.2011/394.

Lapsilisälaki 21.8.1992/796.

Oikeusministeriön julkaisu 2007:2. 2007. Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Helsinki: Edita Prima Oy.

Oikeusministeriö. 2013. Riita-asian sovittelu. Hakupäivä 22.4.2013
<http://www.oikeus.fi/33883.htm>.

Oulun kaupunki. 2012. Perheiden tukipalvelut/perheoikeudelliset palvelut –esite.

Peuralahti, E. 2012. Lapsen tapaamisoikeus. Helsinki: CC Lakimiesliiton kustannus.

Salminen, K., 2012. Asiantuntija-avustaja huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa erityisesti Suomen follo-kokeilun näkökulmasta. Hakupäivä 10.5.2013. Edilex.
<http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/lakikirjasto/9012.pdf>.

Sosiaaliportti. 2012. Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. Hakupäivä 24.3.2013
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/erotilanne/lapsenhuolto/>.

THL. 2012. Tilastoraportti 12/2012, 23.5.2012, Sosiaaliturva 2012. Lapsen elatus ja huolto. Hakupäivä 5.4.2013 http://www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2012/Tr12_12.pdf.

Tilastokeskus.2012. Perheet. Hakupäivä 24.3.2013
http://tilastokeskus.fi/til/perh/2011/perh_2011_2012-05-25_fi.pdf.

Valtioneuvoston asetus väestötietojärjestelmästä 25.2.2010/128.

Eron sattuessa vanhempien tulee sopia neljästä tärkeästä asiasta:

- **Lapsen huollosta**
- **Lapsen asumisesta**
- **Lapsen tapaamisoikeudesta**
- **Elatusavusta**

Tärkeintä on kuitenkin muistaa, että sovittaessa näistä asioista, otetaan aina lapsen etu huomioon. Vanhempien on etsittävä ennen kaikkea ratkaisua, joka on lapsen parhaaksi. Lapsen edun arvioimisessa voi auttaa esimerkiksi lastenvalvoja, perheneuvola ja perheasiainneuvottelukeskus.

LAPSEN HUOLTO

Lapsen huoltajina toimivat hänen vanhempansa tai henkilöt joille huolto on uskottu. Pelkistetysti voidaan sanoa, että lapsen huollolla tarkoitetaan lapsen henkilökohtaisten asioiden hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa. Siihen sisältyy päätöksentekoa esimerkiksi nimestä, päivähoidosta, uskontokunnasta, asuinpaikasta ja koulutuksesta. Lapsella on oltava vähintään yksi huoltaja. Lapsen huolto päättyy kun hän täyttää 18 vuotta.

- **Yhteishuollossa** huolto on uskottu molemmille vanhemmille.
- **Yksinhuollossa** vain toinen vanhemmista on huoltaja, joka tekee lasta koskevat päätökset yksin.
- **Rajoitetussa yhteishuollossa** vanhemmilla on yhteishuoltajuus ja tuomioistuimien voi päättää huoltajien välisestä tehtävien jaosta eli antaa päätöksessä yksilöityjen huoltajan tehtävien osalta päätösvallan yksin toiselle vanhemmalle.
- **Oheishuollolla** tarkoitetaan tilannetta, jossa vanhempien lisäksi huolto on uskottu jollekin ulkopuoliselle, esimerkiksi toisen vanhemman uudelle elämänkumppanille.

- **Avioliitossa** syntyvien lasten huoltajia ovat molemmat vanhemmat.
- **Avoliitossa** syntyvän lapsen huoltaja on äiti. Isyydentunnustamisen yhteydessä huolto voidaan uskoa molemmille vanhemmille.
- **Avioero** ei automaattisesti lakkauta toisen vanhemman huoltajuutta, vaan yhteishuolto jatkuu, ellei siihen haeta muutosta.

- Jos sopimukseen päästään, **lastenvalvoja** kirjaa sopimuksen ja vahvistaa sen.
- Jos sopimukseen ei päästä, neuvotteluja voidaan jatkaa esimerkiksi **perheneuvolassa tai perheasiainneuvottelukeskuksessa**.
- Jos sopimukseen ei kuitenkaan päästä, osapuolet voivat viedä asian käräjäoikeuteen kirjallisella hakemuksella. Käräjäoikeudessa asiaa voidaan sovittaa molempien suostumuksella. Jos sovittelussa ei päästä sopimukseen, siirtyy asia istuinkäsittelyyn.

Oulun käräjäoikeudessa on saatavilla lapsiasiain **tuomioistuinsovittelua** oikeudenkäynnin vaihtoehtona. Asiaa voidaan sovittaa, jos molemmat osapuolet siihen suostuvat. Sovittelu on nopeampaa ja halvempaa kuin tuomioistuinkäsittely. Sovittelupyyntö esitetään käräjäoikeudelle.

Avioerossa huoltoasia voidaan viedä liitännäisasiana tuomioistuimeen avioerohakemuksen yhteydessä.

Rajoitetusta yhteishuollossa ja oheishuollossa päätöstä täytyy aina hakea tuomioistuimelta.

Jos olosuhteet muuttuvat, tai muutokseen on muuten aihetta, voidaan *huoltosopimusta muuttaa*. Jos huoltajat pääsevät sopimukseen, muutos voidaan vahvistaa lastenvalvojan luona, tai muussa tapauksessa ratkaisua haetaan tuomioistuimelta.

LAPSEN ASUMINEN

- Lapsella voi olla vain yksi vakituinen koti.
- Asuinpaikka määrää mm. lapsen päivähoitopaikan ja koulupiirin.
- Sosiaalietuuksia haettaessa lapsi otetaan huomioon ainoastaan sen vanhemman hakemuksissa, jonka luona hän asuu. Tällaisia ovat esimerkiksi *asumistuki* ja *lapsilisän yksinhuoltajakorotus*. Vanhemman on itse haettava esim. yksinhuoltajakorotusta lapsilisään.

Vuoroasumisessa lapset viettävät yhtä paljon tai melkein yhtä paljon aikaa molempien vanhempien luona. Vuorotteleva asuminen voidaan toteuttaa vahvistamalla etävanhemmalle niin laaja tapaamisoikeus, että lapsi tosiasiallisesti asuu vuorotellen vanhempiensa luona. Vuoroasuminen ei yleensä ole lapsen edun mukaista, jos lapsi on pieni, **alle 4-vuotias**. Pienen lapsen perusturvallisuuden ja kiintymyssuhteiden kehittyminen edellyttää, ettei hänen lähihoitajansa jatkuvasti vaihdu. Vuoroasumisen vahvistamisen edel-

lytyksenä on, että vanhempien tulee olla hyvissä väleissä keskenään ja asua lähekkäin.

- Sopimus lapsen asumisesta voidaan vahvistaa *lastenvalvojan luona*.
- Jos sopimukseen ei kuitenkaan päästä, osapuolet voivat viedä asian käräjäoikeuteen kirjallisella hakemuksella. Käräjäoikeudessa asiaa voidaan sovittaa molempien suostumuksella. Jos sovittelussa ei päästä sopimukseen, siirtyy asia istuinkäsittelyyn.

TAPAAMISOIKEUS

- Lapsella on oikeus tavata vanhempansa, jonka luona hän ei vakituisesti asu. Huollon muodolla, eli sillä onko lapsen vanhemmilla yhteishuoltajuus vai yksinhuoltajuus, ei vaikuta asiaan.
- Vanhemmat voivat yhdessä sopia tapaamisoikeudesta ja vahvistaa sopimuksen lastenvalvojan luona.
- Lastenvalvojan luona voidaan yrittää saada aikaan sopuratkaisu, mikäli vanhemmilla on eri näkemys tapaamissopimuksen sisällöstä.
- Jos sopimukseen ei kuitenkaan päästä, osapuolet voivat viedä asian käräjäoikeuteen kirjallisella hakemuksella. Käräjäoikeudessa asiaa voidaan sovittaa molempien suostumuksella. Jos sovittelussa ei päästä sopimukseen, siirtyy asia istuinkäsittelyyn.

LAPSEN ELATUS

Lapsen elatuksesta ovat vastuussa hänen vanhempansa. Elatusavun suuruutta laskettaessa lähtökohtina ovat *lapsen elatuksen tarve ja vanhempien elatuskyky*.

Lapsen *riittävä elatus* koostuu yleisistä ja erityisistä kustannuksista.

Elatusapua maksaa se vanhempi, jonka luona lapsi ei vakituisesti asu. Lapsen vanhempaa, joka on veloitettu suorittamaan lapselle elatusapua, kutsutaan elatusvelvolliseksi.

Yleisillä kustannuksilla tarkoitetaan:

- Lapsen peruskulutusta muun muassa ravinto, vaatteet ja jalkineet sekä tavanomainen harrastus- ja virkistystoiminta sekä henkilökohtainen hygienia
- Kuluja jotka aiheutuvat puhelimesta ja tietokoneesta, sekä puhelimen käytöstä ja muista tietoliikennekuluista
- Satunnaiset, vähäisinä pidettävät terveydenhoito- ja lääkekulut ja koulutusmenot, osuudet kodin kalusteista, koneista ja tarvikkeista sekä lapsen matkoista aiheutuvat kustannukset
- Yleiset kustannukset riippuvat lapsen iästä ja ne on jaoteltu kolmeen ikäryhmään: 0-6 -vuotiaat, 7-12 - vuotiaat ja 13-17 -vuotiaat

Erityisillä kustannuksilla tarkoitetaan luonteeltaan sellaisia menoja, että niiden suuruus vaihtelee merkittävästi joko lapsen yksilöllisistä tarpeista tai perheen elinolosuhteista riippuen.

Erityisillä kustannuksilla tarkoitetaan:

- Lapsen päivähoitokuluja
- Koululaisen aamu- ja iltapäivätoiminnasta aiheutuvia kuluja
- Koulutuskustannuksia
- Erityisestä harrastuksesta aiheutuvia kustannuksia
- Vakuutusmaksuja
- Erityisiä terveydenhoitokustannuksia
- Muita erityisiä kustannuksia
- Lapsen osuutta asumiskustannuksista

Vähennyksenä lapsen elatuksen tarpeesta otetaan huomioon:

- Lapsilisät
  - Useamman lapsen tapauksessa lapsilisät kuitenkin tasataan lasten kesken siten, että kunkin osalta vähennyksenä otetaan huomioon lapsilisien keskiarvo.
- Lapsen mahdolliset säännölliset ja vähäistä suuremmat ansiotulot
  - Koulujen loma-aikaan tai koulutyön ohella tehdystä työstä saadut ansiotulot eivät kuitenkaan vaikuta elatuksen tarpeeseen.
- Lapsen pääomatulot ja varallisuus
  - Elatuksen tarpeesta vähennetään pääomatulojen nettomäärä. Varallisuus otetaan huomioon, jos lapsella on niin huomattava määrä varallisuutta, että voidaan kohtuuden mukaan edellyttää hänen käyttävän osan siitä elatukseensa.

Vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon vanhempien työkyky sekä mahdollisuus osallistua ansiotyöhön, käytettävissä olevat varat sekä lakiin perustuva muu elatusvastuu.

Vanhemman elatuskykyyn vaikuttavat hänen tulonsa. Tuloilla tarkoitetaan kaikkia vanhemman saamia tuloja tulolähteestä riippumatta.

Vanhempien tuloina otetaan huomioon:

- Palkat, palkkiot ja muut etuudet jotka maksetaan työstä tai palveluksesta
- Yritystoiminnasta saatavat tulot ja pääomatulot
- Ammatinharjoittamisesta saatavat tulot ja pääomatulot
- Eläkkeet, opintorahat, aikuisopintorahat, työttömyyspäiväraha, muuta rahalliset sosiaalietuudet
- Lapsilisän yksinhuoltajakorotus
- Vakuutus- ja vahingonkorvaus tai muu korvaus, joka maksetaan tulon sijasta
- Luontoisetujen verotusarvo
- Avioliittolain nojalla maksettava elatusapu

Tuloista vähennetään ennakonpidätyksen tai ennakonkannon mukainen vero ja siihen liittyvät työntekijän lakisääteiset maksut. Jos osa palkasta ulosmitataan, pidetään ulosmitattua osuutta vanhemman tulona. Vanhemman varallisuus otetaan kohtuudella huomioon, esimerkiksi arvopaperit, talletukset, asuinhuoneistot ja kiinteistöt. Sellaista omaisuutta, joka katsotaan kuuluvan vanhemman perusturvaan, esimerkiksi kiinteistö, jossa vanhempi asuu, ei huomioida.

Vähennyksenä vanhempien tuloista otetaan huomioon:

- Yleiset elinkustannukset
- Kohtuulliset asumiskustannukset, joihin kuuluvat esim. vesi-, sähkö-, lämmitys-, jätehuolto- ja saunamaksut sekä tontinvuokra, kiinteistövero ja kotivakuutus. Asumiskustannuksista vähennetään asumiseen saatavat tuet ja avustukset
- Jos vanhempi elää avioliitossa, avoliitossa tai muussa parisuhteessa, asumiskustannusten nettomäärä puolitetaan heidän kesken
- Erityiset terveydenhoitokustannukset, joihin kuuluvat vanhemman pitkäaikaiset ja vähäistä suuremmat terveydenhoito- ja lääkekulut

- Oman auton käytöstä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset vain työmatkojen osalta, jos julkisia kulkuneuvoja ei ole mahdollista käyttää. Muutoin autoa ei huomioida
  - Työmatkakustannukset halvimman matkustustavan käyttämisestä
  - Velanhoitomenoina opintolainan korot ja lyhennykset, sekä asuntolainan hoitomenot
  - Vanhemman muu elatusvastuu
  - Lapsen tapaamisesta aiheutuvat matkakustannukset, kuitenkin siltä osin kuin kustannusten määrä lasta kohden ylittää 117 euroa.
  - Jos lapsesta erossa asuva vanhempi pitää lasta luonaan, elatusavun määrästä tehdään *luonapitovähennys*. Luonapitovähennyksen perustana on se, kuinka monta yötä kuukaudessa lapsi keskimäärin viettää sen vanhemman luona, jonka kanssa hän ei asu
- Elatusapu on sidottu *indeksiin* ja se tulee tarkistaa vuosittain
  - Elatusapu voidaan vahvistaa *lastenvalvojan luona* tai viedä *käräjäoikeuden* ratkaistavaksi
  - Elatusapua koskeva vaatimus voidaan esittää avioeron tai lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä. Tällöin vanhemmat voivat tehdä hakemuksen, joko yhdessä tai erikseen.
  - Uutena asiana vaatimus tehdään tuomioistuimelle kanteella, jossa kantajana on lapsi

Elatustuki

Lapsella on oikeus vanhempien erotilanteessa Kelan maksamaan **elatus-teen**, kun:

- elatusvelvollinen on **laiminlyönyt** elatusavun maksamisen, tai
- elatusapua **ei ole vahvistettu** maksettavaksi elatusvelvollisen **puutteellisen elatuskyvyn** vuoksi, tai
- elatusapu on vahvistettu maksettavaksi **täysimääräistä** elatustukea **pienemmäksi** elatusvelvollisen **puutteellisen elatuskyvyn** vuoksi

Elatustuen saamisen edellytys on, että vahvistetussa sopimuksessa tai tuomiossa on ns. elatusturvalauseke, eli vahvistus siitä, että elatustukea alhaisempi elatusapu perustuu elatusvelvollisen **puutteelliseen elatuskykyyn**. Vanhempien keskinäinen sopimus, joka on alle täysimääräisen elatustuen, ei siis oikeuta elatustukeen ilman elatusturvalauseketta. Elatustuen täysimäärä on yhdelle lapselle kunkin elatusvelvollisen osalta 151,85 e/kk 1.1.2013 alkaen. Elatustukea haetaan kirjallisella hakemuksella Kelalta. Elatustuki on myös sidottu indeksiin.

Kun haluat tehdä sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tai elatusavusta:

- Ota puhelimitse yhteyttä lastenvalvojien ajanvaraukseen ja sovi aika tapaamiselle.
  - Kumpi tahansa vanhemmista voi ottaa yhteyttä kotikuntansa lastenvalvojaan

- Lastenvalvojan luona pyritään pääsemään sopimukseen, joka on lapsen edun mukainen ja sopii molemmille vanhemmille
  - Toivottavaa olisi, että molemmat vanhemmat olisivat paikalla
  - Jos toinen vanhempi ei saavu paikalle, lastenvalvoja voi kirjata ylös toisen vanhemman esityksen ja ottaa yhteyttä toiseen vanhempaan
  - Vanhemmat voivat käydä lastenvalvojan luona myös erikseen keskustelemassa sopimuksesta ja allekirjoittamassa sen
  - *Elatusavusta* sovittaessa, ota tapaamiseen mukaan tositteet tuloista ja menoista, sekä muut mahdolliset päätökset esim. maksettavista etuuksista

- Jos sopimukseen päästään, lastenvalvoja kirjaa sopimuksen ja vahvistaa sen
- Jos sopimukseen ei päästä, neuvotteluja voidaan jatkaa esimerkiksi perheneuvolassa tai perheasiainneuvottelukeskuksessa
- Jos sopimukseen ei kuitenkaan päästä, osapuolet voivat viedä asian käräjäoikeuteen kirjallisella hakemuksella, tai elatusta koskevassa asiassa kanteella. Käräjäoikeudessa asiaa voidaan sovittaa molempien suostumuksella. Jos sovittelussa ei päästä sopimukseen, siirtyy asia istuinkäsittelyyn

Lastenvalvojat:

Elektroniikkatie 6, 3. krs., 90590 Oulu

Ajanvaraus: ma klo 13-15, ti ja ke klo 9-11
numerossa 044 703 4875

Varatun ajan peruutus tekstiviestillä:

050 3318336. Viestissä tulee mainita, milloin aika olisi ja kenen nimellä se on varattu.

Neuvonta ja ohjaus arkisin klo 11-12

044 703 4849 / Silvola

044 703 4848 / Ylisuutari

044 703 4767 / Kalinen

050 592 9684 / Kantola

0400 741 826 / Laine

050 420 1572 / Tyyskä

050 361 9630 / Vaarnanen (poikkeuksellisesti klo 9-10)

Palveluesimies Marika Aho 050 570 0912

Kanslistit 044 703 6116 ja 044 703 4154

Perheneuvola

Arkistokatu 4 B, 4. krs, Oulu

Postiosoite:

PL 46, 90015 Oulun kaupunki

Ajanvaraus ja puhelinneuvonta:

ma-ti, to-pe klo 10-12

numerossa 044 703 6120

fax 08 557 2967

Palveluesimies Auli Ylitalo 044 703 6121

Perheasiain neuvottelukeskus

Veteraanikatu 9, D-rappu

PL 122, 90101 Oulu.

Ajanvaraukset ja peruutukset:

ma - pe klo 9 - 12 ja lisäksi ke klo 13 - 16.

Vastaanottosihteerini Hannele Lindström

puh. (08) 561 8700, 044 316 1557.

Peruutukset voi tehdä myös sähköpostilla:

perheneuvontapalvelut.oulu@evl.fi

